

Kalkkiviastiat ja roomalaisajan juutalaisuus
Tutkimushistorian ja lähteiden kriittinen tarkastelu

Saimi Kautonen
Vanhan testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion		Laitos – Institution	
Teologinen tiedekunta			
Tekijä – Författare			
Saimi Kautonen			
Työn nimi – Arbetets titel			
Kalkkikiviastiat ja roomalaisajan juutalaisuus – Tutkimushistorian ja lähteiden kriittinen tarkastelu			
Oppiaine – Läroämne			
Vanhan testamentin eksegetiikka			
Työn laji – Arbetets art		Aika – Datum	Sivumäärä – Sidoantal
Pro gradu-tutkielma		29.4.2019	
Tiivistelmä – Referat			
<p>Tässä tutkielmassa esittelen kalkkikiviastioiden ja roomalaisajan Palestiinan juutalaisuuden tutkimusta. Analysoin kalkkikiviastioihin käytettyjä arkeologisia ja kirjallisia lähteitä. Kalkkikiviastiat on yhdistetty tutkimuksessa vahvasti rituaalisen puhtauden harjoittamiseen. Tarkastelen kriittisesti lähteiden käyttöä tutkimushistorian eri vaiheissa. Ensin esittelen kalkkikiviastiat arkeologisina löytöinä, sen jälkeen käsittelen kirjallisia lähteitä ja lopuksi käyn läpi joitain tutkijoita ja heidän tutkimuksiaan.</p> <p>Roomalaisajan kalkkikiviastiat ovat materiaalin ja typologian puolesta hyvin ainutlaatuisia. Kyseisiä astioita on löytynyt nykyisen Israel-Palestiinan alueelta ja niiden käyttö on yleisesti ajoitettu noin 100eaa. – 150eaa. Kalkkikiviastioita on löydetty suuresta osasta roomalaisaikaista astutusta. Porrastetut laastilla päällystetyt altaat on yhdistetty kalkkikiviastioihin, ja niiden ajatellaan kertovat juutalaisesta asutuksesta.</p> <p>Jerusalemien vanhan kaupungin kaivausten yhteydessä valkoiset kalkkikiviastiat yhdistettiin vahvasti juutalaisuuteen ja rituaaliseen puhtauteen. Lähtökohta koko kalkkikiviastiatutkimukselle on ollut löytää vastaus materiaalisen kulttuurin kysymyksiin teksteistä. Usein tällainen lähestymistapa johtaa siihen, ettei tekstiaineistoa nähdä erillisenä lähteenä vaan sitä luetaan jo lähtökohtaisesti arkeologisen aineiston kautta. Sama ongelma nousee esille, jos ensin luetaan teksti ja sen jälkeen lähdetään etsimään tekstin historiallisuudelle perusteita arkeologiasta. Kalkkikiviastiat on alusta lähtien yhdistetty juutalaisuuteen, todennäköisesti niiden löytökontekstista johtuen.</p> <p>Käyttämäni tekstilähteet ovat hyvin eri ajoilta ja erilaisista konteksteista eikä niiden keskinäinen vertailu ole täysin mahdollista. Myöskään näin toisistaan irrallisten tekstien avulla on mahdoton luoda yhtenäistä kuvaa siitä, miten roomalaisaikana käytettiin kalkkikiviastioita.</p>			
Kalkkikiviastiat, roomalaisaika, juutalaisuus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe			
Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

1.1 Tutkimuskysymys ja hypoteesi	1
1.2. Tutkimusote, metodit ja lähteet.....	2
1.3. Keskeiset käsitteet.....	4
1.3.1. Puhtaus ja epäpuhtaus	4
2.Arkeologinen aineisto	5
2.1. Kalkkiviastiat	5
2.2. Kalkkikiviastioiden materiaali ja valmistusmenetelmät.....	8
2.2.1. Kalkkikiven louhinta.....	8
2.2.2. Käsien kaiverrus ja viimeistely.....	9
2.2.3. Sorvilla valmistaminen	10
2.3. Kalkkikiviastioiden levinneisyys ja löytökontekstit.....	14
2.3.1. Kalkkikiviastioiden löytökontekstit	15
2.3.2. Burnt House	15
3.Tekstilähteet.....	21
3.1. Leviticus, Numeri ja Jesajan kirja	22
3.2. Qumranin tekstit.....	27
3.3. Mishna	29
3.4. Johanneksen evankeliumi.....	31
Johtopäätöksiä tekstilähteistä	32
Kalkkiviastiat, roomalaisajan juutalaisuus ja rituaalinen puhtaus.....	33
4.1. Tutkimushistoria	Error! Bookmark not defined.
Yleisiä huomiota tutkimushistoriasta	34
Ben- David 1969	35
Magen 1978	36
Cahill 1992.....	37
Ronny Reich 2003.....	39
Magen 2002	40
5. Kalkkiviastiat roomalaisajan Palestiinan juutalaisuuden tutkimuksessa	42
6.Johtopäätökset.....	45
7. Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	45
Lähteet ja apuneuvot	45
Kirjallisuus.....	47
Liitteet.....	50
Kalliosta kiveksi, kivistä astiaksi – Einot Amitain kaivaukset ja kokeellisen arkeologian työpaja 2016	50

1.1 Tutkimuskysymys ja hypoteesi

Tutkielmani aihe on kalkkikiviastioiden rituaalinen puhtaus roomalaisajan juutalaisuudessa Palestiinan¹ alueella sekä erityisesti aiheen tutkimushistoria. Olen tehnyt kandidaatin tutkielmani samasta aiheesta vuonna 2015.² Silloin keskityin lähinnä kuvaamaan kalkkikiviastioita ja niiden valmistusta. Tässä työssä käyn perusteellisemmin läpi kalkkikiviastioiden tutkimushistoriaa. Erityisesti kiinnitän huomioita tutkijoiden käyttämiin lähteisiin sekä perusteluihin, joiden mukaan kalkkikiviastiat liittyvät rituaaliseen puhtauteen.

Kalkkikiviastioiden tutkimushistoria on hyvin mielenkiintoinen ja tutkijoiden lähteiden käyttö on herättänyt itsessäni alusta alkaen kysymyksiä. Tällä hetkellä näyttää siltä, ettei kiviastioihin ole tutkimuksessa liitetty puhtautta kuin vasta 1960-luvulla. Ensimmäisen kerran kiinnitettiin erityistä huomiota valkoisesta kalkista valmistettuihin astioihin Jerusalemin temppelivuoren kaivausten yhteydessä.³ Sieltä löydettiin isoja kalkkikivistä valmistettuja astioita (*kallal'*), jotka sittemmin on yhdistetty Johanneksen evankeliumin kuvaukseen Kaanan häissä käytetyistä isoista kivisistä astioista, jotka liittyvät juutalaisten puhdistautumiseen.⁴

Tutkimushypoteesini on, että kalkkikiviastioiden käyttäminen erityisesti rituaalisen puhtauden harjoittamisessa on näkemys, joka tutkimuksessa on vakiintunut vasta viime vuosikymmeninä, ja tekstilähteiden perusteella astioiden merkitystä ja käyttöä on vaikea tai lähes mahdoton arvioida.

Tutkimuksessa kalkkikiviastiat on yhdistetty rituaalisen puhtauden harjoittamiseen. Omasta mielestäni lähdemateriaalia on käytetty selektiivisesti eikä astioiden käyttöä rituaalisen puhtauden harjoittamisessa ole laajasti kyseenalaistettu. Astioiden yhdistäminen rituaaliseen puhtauteen on tehty Jerusalemin kontekstissa, minkä seurauksena sama merkitys ja käyttö on yhdistetty kaikkiin tehtyihin löytöihin. Ensiksi haluankin tässä työssä tarkastella lähteitä erillään, sen jälkeen kalkkikiviastioiden tutkimushistoriaa keskittyen etenkin siihen, miten tutkijat ovat käyttäneet arkeologisia lähteitä ja tekstilähteitä. Toiseksi tutkimushistorian käsittelevässä luvussa tarkastelen sitä, miten uudempi tutkimus rakentuu vanhemman päälle. Kolmanneksi käsitelen, miten tutkijat ovat hahmottaneet roomalaisajan juutalaisuuden, koska se on väistämättä vaikuttanut

---

¹ Palestiinan alueella viitataan nykyiseen Israel-Palestiinan alueeseen. Roomalaisajalla koko aluetta on kutsuttu Palestiinaksi, joten nimitys on työni kannalta luonnollinen.

² Kautonen 2015.

³ Reich 2003, Magen 2008. Gibson 2003.

⁴ Joh. 2:6.

tutkijoiden tulkintoihin kalkkikiviastialöydöistä. Kalkkikiviastioiden käyttäminen arkeologisen todistusaineistona juutalaisesta asutuksesta tai rituaalisen puhtauden harjoittamisesta ei ole läheskään niin yksiselitteistä, kuin useat tutkijat antavat ymmärtää.

1.2. Tutkimusote, metodit ja lähteet

Tarkastelen työssäni aluksi arkeologista lähdeaineistoa ja kirjoitettuja lähteitä erillisinä toisistaan. Kalkkikiviastioiden tutkimuksessa on pitkälti pyritty rekonstruoimaan isoa kuvaa monien eri lähteiden avulla. Yleisesti ottaen arkeologisen aineiston ja tekstilähteiden yhdistämiseen liittyy isoja kysymyksiä, varsinkin jos lähteitä ei tarkastella ensin niiden oman tieteenalan välineillä. Historiallisen tilanteen täydellinen rekonstruoiminen 2000 vuoden takaiseen tilanteeseen on mahdotonta. Sekä tekstilähteet että arkeologinen aineisto ovat vain pieni otos historiallisesta todellisuudesta. Tekstilähteiden jättämien aukkojen täydentäminen arkeologialla ja päinvastoin on tutkijoiden tekemää tulkintaa historiallisesta tilanteesta. Arkeologia ja tekstitutkimus ovat molemmat tieteenaloja, jotka perustuvat tulkinnolle ja lukutavoille. Aineistot itsessään eivät vielä kerro mitään, vaan lähdekritiikin on oltava lähtökohtana, jos halutaan saada tuloksia historiallisesta tilanteesta.⁵

Lähtökohta koko kalkkikiviastiatutkimukselle on ollut löytää vastaus materiaalisen kulttuurin kysymyksiin teksteistä. Usein tällainen lähestymistapa johtaa siihen, ettei tekstiaineistoa nähdä erillisenä lähteenä vaan sitä luetaan jo lähtökohtaisesti arkeologisen aineiston kautta. Sama ongelma nousee esille, jos ensin luetaan teksti ja sen jälkeen lähdetään etsimään tekstin historiallisuudelle perusteita arkeologiasta. Kalkkikiviastiat on alusta lähtien yhdistetty juutalaisuuteen, todennäköisesti niiden löytökontekstista johtuen. Olisiko siis toinen löytöpaikka voinut ohjata tutkimuksen aivan toiseen suuntaan?

Kalkkikiviastioiden tutkimus on käytännössä lähtenyt liikkeelle Jerusalemin Juutalaiskorttelin kaivauksien jälkeen. Erikoiset kiviastiat kiinnittivät tutkijoiden huomion, ja heillä heräsi kysymys, mitä nämä astiat ovat ja miten niitä on käytetty. Vastausta lähdettiin etsimään kirjallisista lähteistä. Ensimmäisenä kalkkikivimukit yhdistettiin rabbiinisissa teksteissä kuvattuihin mitta-astioihin.⁶ Tämä tulkinta kuitenkin todettiin jo varhain huonosti toimivaksi, koska astioiden tilavuudet

---

⁵ Herva 2008, 127–128.

⁶ Ben David, 1969. Bab. Tal. 'Erubin 83a., *Midrash Sifre Zuta, Shelah XV:19.*

vaihtelevat paljon, eikä yhdenmukaista mittajärjestelmää voida arkeologisen aineiston pohjalta havaita.⁷

Arkeologinen lähdeaineistoni perustuu suurimmaksi osaksi julkaistuihin kaivausraportteihin, tutkimuskirjallisuudessa mainittuun aineistoon sekä alustaviin kaivausraportteihin. Khirbet Qumranin, Einot Amitain ja Kafr Reinan julkaisemattomista kaivauksista ja kiviastialöydöistä olen saanut tietoja Dennis Mizzilta ja Yonathan Adlerilta. Lisäksi olen osallistunut Einot amitain kaivausten yhteydessä pidettyyn kokeellisen arkeologian työpajaan kesällä 2016.⁸ Kaivausraporteissa arkeologisen lähdeaineiston muodostavat löytöluettelot ja kuvaukset löydöistä. Löydöistä kirjoitetut kuvaukset ovat taas osa käyttämäni tutkimuskirjallisuutta ja osa tutkimushistoriaa.

Kirjallinen lähdeaineistoni koostuu Vanhan testamentin teksteistä, Johanneksen evankeliumista, Damaskon kirjasta ja Mishnan traktaateista. Käyn läpi tekstit, joita tutkijat ovat käyttäneet perustellessaan kalkkikiviastioiden liittymistä juutalaisuuteen ja rituaalisen puhtauden harjoittamiseen. Vanhan testamentin osalta olen lisäksi hakenut kaikki kohdat, joissa mainitaan kivistä valmistetut astiat.⁹

Käsittelen työssäni tekstit yksitellen ja käytän raamatuntutkimuksen historiallis-kriittisiä metodeita. Nostan teksteistä esille ne tekijät, jotka on mielestäni syytä ottaa huomioon, kun näitä tekstejä käytetään perusteltaessa kalkkikiviastioiden käyttöä ja merkitystä. Erityisen merkittäviä tekijöitä ovat tekstien ajoitus, laji sekä niiden kirjallinen konteksti. Kyseisiä tekstejä ei ole lähtökohtaisesti kirjoitettu perustelemaan kalkkikiviastioiden käyttöä tai olemaan myöhempänä todistusaineistona kyseisestä ilmiöstä. On myös otettava huomioon, miten yksittäistä tekstiä on käytetty ja tulkittu sinä aikana, kun kalkkikiviastioita on käytetty.

Tekstien käyttö ja tulkinta kalkkikiviastioiden käyttöhetkellä koskee luonnollisesti vain tekstejä, jotka on kirjoitettu ennen ajanjaksoa, kun astioita käytetty. Näitä tekstejä ovat Leviticuksen ja mahdollisesti Damaskon kirjan tekstit. Johanneksen evankeliumi ja Mishna on kirjoitettu vasta toisella ja kolmannella vuosisadalla. Mishna ja Damaskon kirja tulkitsevat ja tarkentavat Leviticuksen säädöksiä. Kaikki tekstit ovat syntyneet eri ryhmien keskuudessa, joten ne

---

⁷ Magen 2002, 99.

⁸ Liite 1.

⁹ Haun olen suorittanut ohjelmalla Bible works 8.

edustavat tai kuvaavat todennäköisesti keskenään erilaista rituaalisen puhtauden harjoittamista juutalaisuudessa.

1.3. Keskeiset käsitteet

1.3.1. Puhtaus ja epäpuhtaus

Käytän työssäni sanoja puhdas ja epäpuhdas kuvaamaan rituaalista puhtauden tilaa. Rituaalisella puhtaudella ei yleisesti viitata minkään tietyn rituaalin suorittamiseen, vaikkakin puhdistautumiseen vaadittiin usein tietty aika sekä veteen upottautuminen, ja se tehtiin tietoisesti. Rituaalisen puhtauden käsitettä käytetään, koska pelkkä termi *puhtaus* antaa usein kuvan hygieenisestä puhtaudesta. Rituaalisesti epäpuhdas esine ei välttämättä ole likainen vaan epäpuhtaus kuvaa enemmän esineen tai ihmisen statusta. Esimerkiksi henkilö, joka koskettaa epäpuhtaassa tilassa olevaa esinettä tai ihmistä ei likaannu, mutta hänestä tulee epäpuhdas. Rituaalisesti puhdistettu taas saattaa hyvinkin olla hygieenisessä mielessä likainen.¹⁰

Rituaalisen puhtauden harjoittamisella on kuitenkin todella ollut merkitystä jokapäiväisessä elämässä. Vaikka meidän näkökulmastamme kyseessä ei ole minkään lian konkreettinen poistaminen tai ylipäätään aineellinen lika, niin epäpuhtaus oli todellista, sille joka puhtauteen pyrki.¹¹ Seuraavissa luvuissa olevista teksteistä käy myös hyvin ilmi, että puhtauden tai epäpuhtauden tuomalla statuksella oli ihmiselle suuri sosiaalinen merkitys.

Puhtaus tai epäpuhtaus ei ole pysyvä tila, eikä kukaan ihminen pysty välttämään epäpuhtauden tilaa. Kyse on siis osaltaan hyvin tasa-arvoisesta järjestelmästä, koska se koskee molempia sukupuolia sekä kaikkiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvia ihmisiä. Puhtautta edellytetään erityisesti yhteisten rituaalien tai ruokailujen yhteydessä.

Puhtauskäsitteet perustuvat Leviticuksen lukujen 11–15 asetuksiin sekä rabbiinisen kirjallisuuden tulkintoihin niistä. Puhtauden vaaliminen perustuu Jerusalemin temppeliin Jumalan asuinsijana ja sen pitämiseen puhtaana (Lev.15:31). Jumala on pyhä ja pyhä on suorassa suhteessa puhtauteen ja pyhän puhtaus on pysyvää. Pyhän ulkopuolella puhtauden ja epäpuhtauden tila vaihtelee, mutta lähestyttäessä pyhää tulee myös profaanin tulla puhtaaksi.¹²

---

¹⁰ Neusner 1973, 1.

¹¹ Neusner 1973, 1.

¹² Harrington 1992, 28–29.

Puhtaus tulee erottaa pyhästä, vaikka ne osaltaan liittyvät molemmat ihmisen tapaan lähestyä Jumalaa. Puhdas ei itsessään ole sama kuin pyhä, eikä puhtauden saavuttamiseen vaadita Jumalan toimintaa. Puhdas kuitenkin pyritään pitämään puhtaana eli erossa epäpuhtaasta, samalla tavalla kuin usein pyhä pidetään erillään profaanista.

Puhtaussäädöksiä kutsutaan yleisnimityksellä *Halakhah*. Roomalaisajan juutalaisuudessa ei ollut täysin yhteneväisiä *Halakhaa* kaikilla juutalaisilla.¹³ Uuden testamentin teksteistä, Qumranilta löydettyistä teksteistä sekä Mishnassa käy ilmi, että puhtaussäädösten käytännön noudattamisesta käytiin vielä keskustelua. Käsittelen kirjallisten lähteiden yhteydessä tarkemmin mahdollista ryhmiä tai oppisuuntauksia tekstien takana.

2.Arkeologinen aineisto

2.1. Kalkkiviastiat

Erityisesti Juudan ja Galilean alueilta on löydetty kalkkikivestä valmistettuja astioita, jotka on tutkimuksessa yhdistetty rituaalisen puhtauden harjoittamiseen. Astiat ajoitetaan pääsääntöisesti 100 eaa. – 150 jaa. Valkoisesta kalkkikivestä (engl. chalk) ja keltaisemmasta hieman kovemmasta kalkkikivestä (engl. limestone)¹⁴ valmistetut astiat eroavat käyttötarkoitukseltaan ja typologialtaan huomattavasti kaikista muista kiviastioista. Perinteisesti kivistä on valmistettu esineitä ja astioita materiaalin kovuuden ja kestävyuden takia. Pehmeä kalkkikivi taas ei kestä kovaa käyttöä ja kulutusta, mutta siitä on helppoa ja nopeaa työstää yksityiskohtaisiakin esineitä. Kalkkikiviset kulhot, kraterit ja maljat ovatkin typologialtaan huomattavasti lähempänä keramiikasta ja metalleista valmistettuja esikuviaan kuin muita kivesineitä.

Ensimmäisen laajan typologisen jaottelun kalkkikiviastioista on tehnyt Jane Cahill Daavidin kaupungin kaivauksista.¹⁵ Yitzhak Magen on käyttänyt samaa tapaa jaotella astiat ensin tekotavan ja sitten muodon mukaan.¹⁶ Kaikki kalkkikiviastiat ovat typologialtaan joko pöytäastioita tai säilytysastioita. Pehmeästä kalkista

---

¹³ Zangenberg 2013, 540.

¹⁴ Suomenkielessä molempia kivilajeja kutsutaan yleiskielessä kalkkikiveksi. Valkoinen pehmeämpi kalkkikivi on liitua ja kovempi keltainen kalkkikivi on rakenteeltaan erilaista ja siihen on sekoittunut muita mineraaleja. Taipale 2008,

¹⁵ Cahill 1992, 200–218.

¹⁶ Magen 2002. Magenin ja Cahillin materiaalit ovat keskenään erilaiset, johtuen kaivausten erilaisesta luonteesta. Daavidin kaupungin kaivausten yhteydessä löydetty kalkkikiviastiat tai niiden fragmentit ovat todennäköisemmin asutusalueelta eli astian lopulliselta käyttöalueelta. Magen on julkaissut Hizman kaivausraportin ja aineistossa on enemmän eri työvaiheissa olevia astioita.

valmistettujen astioiden joukosta loistavat poissaolollaan perinteisesti kivistä valmistetut morttelit ja jauhinkivet. Kiven pehmeys on varmasti selittävä tekijä, mutta on silti nostettava esille, että kyseessä on todennäköisesti ainutlaatuinen ilmiö kiviastioiden joukossa.

Yksi suurimmista kysymyksistä tutkimuksessa on, ja on ollut, astioiden käyttötapa. Pehmeä kalkkikivi on hyvin huokoista eikä todennäköisesti pidä nestettä sisällään pitkiä aikoja.¹⁷ Toinen kysymys on liittynyt kalkkikivestä valmistettuihin mukeihin. Kyseessä on ainutlaatuinen tynnyrinmallinen muki, jossa on 1–2 kulmikasta kahvaa. Joissain mukeissa on lisäksi kaatonokka. Mukeja on myös löydetty hyvin monen kokoisina.¹⁸

Kalkkikivestä on valmistettu myös isoja krateereita, joiden fragmentteja on löytynyt hyvin monesta paikasta ympäri Palestiinaa. Krateereita kutsutaan tutkimuksessa myös nimellä *qallal'*. Isoja krateereita on löytynyt tynnyrinmallisena sekä jalallisina.¹⁹

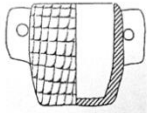

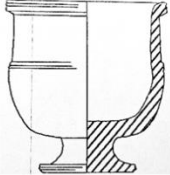

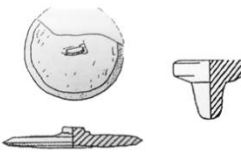
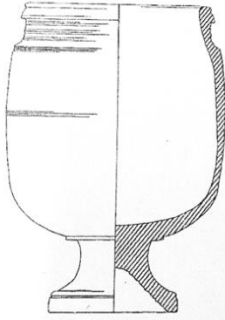

Kuva 1. Kalkkikiviastioita Masadasta. Magen 2002. Plate 14.

¹⁷ Einot Amitain kokeellisen arkeologian pajan jälkeen kokeilimme nesteen juomista kalkkikivi mukista. Katso liite 1.

¹⁸ Katso kuva 1.

¹⁹ Temppelevuoren kaivaukset, Magen, 82. Sepphoris, Reed 2018, 753. Khirbet Qumran, julkaisematon aineisto, lähteenä keskustelu Dennis Mizzin kanssa syksyllä 2016 Helsingissä.

Valmistus-tapa	Kuva	Astiatyyppi
Käsin		Mittakuppi (<i>Measuring cup</i>), ilman kaatonokkaa
		Mittakuppi, nokallinen
		Laakea kulho
		Käsinkaiverrettu kulho, halkaisija 10 –15 cm, korkeus noin 10 cm.
Pieni sorvi		Mittakuppi. Sisäosa poistettu sorvilla ja ulkopinta työstetty käsin. Löydetty lähinnä Galielasta
		Matala kulho
		Jalallinen pikari, halkaisija noin 5 cm ja korkeus 10 cm.
		Korkea kulho
		Korkit ja kannet
	Iso sorvi	

Kuva 2. Taulukossa kuvattuna yleisimmät astiatyyppit. Kuvat Magen 2002, 20 – 50.

2.2. Kalkkikiviastioiden materiaali ja valmistusmenetelmät

Materiaalina kalkkikiviastioissa on nimensä mukaan käytetty valkoista kalkkikiveä. Israel- Palestiinan alueella on huomattava määrä niin kutsuttuja Senonian kalkkikivimuodostelmia, joissa on useita eri kerroksia.²⁰ Kyseessä on sedimenttikivi, joka muodostuu pääosin kalsiumkarbonaatista. Meren alla muodostuneet kivikerrostumat ovat olosuhteiden muuttuessa muuttaneet muotoaan, minkä seurauksena samasta muodostelmasta löytyy eri kerroksia riippuen esimerkiksi paineesta, lämpötilasta ja muista mineraaleista.^{21,22} Kalkkikivilajien erot ovat kiven työstämisen kannalta merkittäviä, sillä pehmeintä valkoista kalkkikiveä on mahdollista muotoilla helposti ja nopeasti,²³ kun taas kova, rakennusmateriaalina käytetty, kalkkikiven käsittely vaatii hyvin erilaista osaamista ja tekniikkaa.

2.2.1. Kalkkikiven louhinta

Kalkkikiviastioiden valmistamiseen parhaiten sopi pehmeä *nari*- kerrostuma. Löydetyt kivilouhokset ja työpajat ovat kaikki luolissa. Ne tarjosivat suojaa eri vuodenaikoina niin sateilta kuin polttavalta auringolta.²⁴ Kalkkikiviastioiden tuotanto oli vain osa roomalaisajan kalkkikiviesineiden tai arkkitehtonisten elementtien tuotantoa.²⁵ Roomalaisajalla rakennettiin paljon näyttäviä rakennuksia kovemmassa rakentamiseen soveltuvasta kalkkikivestä. Luolista pystyttiin siis saamaan erikerrosten kalkkikiveä eri tarkoituksiin.

Luolia ei ole louhittu suoraan vaan eri syvyyksiin peruskallioon kalkkikivilinjaa pitkin. Louhinnan jäljet seinissä ja lattiassa mahdollistavat louhintatekniikan rekonstruoimisen.²⁶ Hizman ja Mount Scopuksen luolissa huomaa selvästi miten kiveä on louhittu eri tavoin eri alueilta. ulkoapäin huomaamattomien luolien sisältä löytyy isoja hallimaisia tiloja, joista on selvästi louhittu isompia elementtejä.²⁷

---

²⁰ Magen 2002, 1.

²¹ Sedimenttikivien muuttumista kutsutaan metamorfoosiksi. Esimerkiksi marmori on metamorfosoitunutta kalkkikiveä. Metamorfoosissa kiven rakenne ja usein myös mineraalikoostumus muuttuvat. Taipale 2010, 59, 63.

²² Taipale 2010, 19, 58

²³ Liite 1. Kokeellinen arkeologia Einot Amitain kaivausten yhteydessä.

²⁴ Magen 2002, 116.

²⁵ Zangenberg 2012, 547.

²⁶ Magen 2002, 6–8.

²⁷ Tekijän oma havainto. Vierailimme Hizmassa ja Mount Scopuksella elokuussa 2016.

Hizmasta, Jerusalemissa 8 km koilliseen, on löydetty alueen suurin kalkkikivilouhos ja astioiden valmistukseen keskittynyt työpaja. Louhos on löydetty vuonna 1981 ja siellä kaivettiin neljänä kautena vuosina 1982, 1983, 1995 ja 1999. Kaivauksissa löytyi neljä luolaa Hizman kukkulan ylemmältä rinteellä. Suurin luola 1 on pinta-alaltaan n. 2000 m². Kaikista neljästä luolasta on löydetty suuri kokoelma keskeneräisiä kalkkikiviastioita. Hizma on tähän mennessä ainoa kokonaan julkaistu kalkkikivilouhoskaivaus.²⁸ Viereisestä Mount Scopuksen louhosluolasta on julkaistu vain alustava kaivausraportti.²⁹

Hizmassa kiven lohkat louhittiin ensin tekemällä kolme ohutta uraa kiven ympärille vasaralla ja taltalla, hakulla sekä kirveellä. Tämän jälkeen kalkkikivi irrotettiin peruskalliosta puisella kepillä. Louhitut lohkat olivat erikokoisia, jäljistä päätellen suurimmat 60–130 cm. Isoista lohkeista on todennäköisesti valmistettu ossuaareja, isoja astioita tai pöytiä.³⁰

Magenin mukaan ennen astiaksi muotoilua kivi liotettiin vedessä. Tämä vaihe valmistuksessa lisää kiven joustavuutta ja helpottaa sen työstämistä sekä viimeistelyä. Hizman kiviastioissa näkyvät urat ja merkit paisumisesta viittaavat siihen, että kivet on upotettu ennen työstämistä. Hizman luolista myös tihkuu tasaisesti vettä, joten ylimääräistä liotusta ei aina tarvittu.³¹ Liotuksen tarpeeseen on vaikuttanut myös kiven laatu ja kovuus, esimerkiksi Einot Amitaissa kiviä todennäköisesti ei pitkään liotettu.³² Jerusalemin lähistön luolien kalkkikivi vaikutti silmämääräisestikin kovemmalta kuin kalkkikivi Einot Amitaissa Nasaretin lähellä. Louhoksen katon ja seinämien hakkuujäljet olivat aivan erilaiset. Hizmassa ja Mount Scopuksella jäljet olivat paljon enemmän pinnassa ja pienempiä, kun taas Einot Amitaissa hakkuujen jäljet seinämissä olivat syviä ja näyttivät hieman kuin saveen isketyiltä.

2.2.2. Käsien kaiverrus ja viimeistely

Astian valmistus aloitettiin muotoilemalla palasta kivimateriaalia perusmuoto, johon kuului kahvat ja mahdollisesti kaatonokka. Ulkopuoli käsiteltiin karkein pystysuuntaan tehdyin vedoin, noin 8–10 mm leveällä taltalla. Hizmassa astian pinnan ulkonemat kertovat, että kiveä on pidetty vedessä ennen työstämistä. Kun ulkokuori oli karkeasti muotoiltu, astian sisäosan kaivertaminen aloitettiin. Aluksi

---

²⁸ Magen 2002.

²⁹ Amit, Seligman, Zilberbod 2008.

³⁰ Magen 2002, 116.

³¹ Magen 2002, 117.

³² Liite 1.

naputtamalla vasaralla ja taltalla, kerros kerrokselta. Tämä vaati taitoa ja tarkkuutta. Suuri osa Hizmasta löytyneistä fragmenteista oli rikkoontunut tässä työvaiheessa, jonka jälkeen materiaalia oli mahdoton hyödyntää. Sisäosan kaivertamisen haasteellisuuden vuoksi ulkokuorta ei kannattanut viimeistellä, ennen kuin sisäosa oli valmis.³³

Onnistuneen sisäosan kaivertamisen jälkeen astia viimeisteltiin tekemällä taltalla neliön muotoisia jälkiä ylhäältä alas. Sisäosa tasoitettiin kuperalla terällä ja kahvojen keskelle porattiin tai leikattiin reiät. Astian sisäosan sileän pinnan ja ulkokuoren rososen käsittelyn välillä on selkeä kontrasti.³⁴ Oletettavasti sisäpinta on käsitelty jotenkin, esimerkiksi nahalla kiilottamalla, mutta tästä ei ole tehty vielä kokeellista tutkimusta eikä asia selviä löytyneiden fragmenttien perusteella.

Suurin osa käsintehdyistä kalkkikiviastioista on tyyppiä, joita on yleisesti nimitetty mittakuppeiksi (*measuring cups*), koska näiden kuppien käytön on oletettu liittyneen mittaamiseen.³⁵ Kalkkikiviastioiden tyyppitelyssä tätä termiä käytetään mukeihin, joissa on yksi tai kaksi kulmikasta kahvaa, tasainen pohja ja karkeasti koristeltu ulkopinta. Magenin mukaan Hizmassa on tuotettu kolmenlaisia mittakuppeja, mutta käsintehdyjen kuppeja on löydetty yhteensä kahdeksaa eri kokoa, joiden halkaisija vaihtelee 8–12cm ja korkeus 7–12,5 cm. Kuppien eri tyypit vaihtelevat koon, kahvojen määrän, ulko- ja sisäpinnan viimeistelyn ja kaatonokan mukaan.³⁶ Kuten edellä olevasta taulukosta näkyy, myös muitakin kulhoja valmistettiin käsin kaivertamalla.

2.2.3. Sorvilla valmistaminen

Kalkkikiviastioita valmistettiin paljon myös sorvaamalla. Sorvaamisesta jää jäljelle aina astian ydin. Jo pelkästään Hizman luolista 2-4 löydettiin noin 3000 pienen sorvattun astian ydintä. Myös Mount Scopukselta, Einot Amitaista ja Reinasta on löydetty paljon sorvaamisesta jäljelle jääviä ytimiä. Suuri määrä viittaa siihen, että sorvaus oli pääasiallinen tuotantomenetelmä Hizmassa. Koska sorvattujen astioiden lisäksi käsin kaiverrettuja astioita on löydetty runsaasti, Magen olettaa, että niitä on tehty samanaikaisesti, mutta kaiverrustekniikkaa ei ole kehitetty samalla tavalla kuin sorvaustekniikkaa. Sorvaamalla on tullut vähemmän jätettä, koska sisäosan

---

³³ Magen 2002, 40, 117–118.

³⁴ Magen 2002, 118.

³⁵ Reed 2003, 388. Vaikka teoria mitta-astioista ei ole saanut suurta kannatusta, on astiatyypin nimeksi vakiintunut *measuring cup*.

³⁶ Magen 2002, 40, 97–99.

ytimestä on voitu tehdä toinenkin astia. Sorvilla valmistaminen on ollut todennäköisesti varmempi ja tuottavampi valmistustapa.³⁷

Kalkkikiviastioiden valmistuksessa käytettyä sorvia on pyritty rekonstruoimaan ja vertaamaan nykyään toimiviin käsityöläispajoihin. Pienemmät sorvilla valmistetuista astioista on tehty yksinkertaisella jousisorvilla, joka luultavasti oli pytyssä maassa.³⁸ Jousisorvin käytöstä on varhaisin tekstimaininta jo Egyptin esi-dynastiselta ajalta 3300 eaa., mutta ensimmäisen kerran se on kuvallisena 300-luvulta eaa. olevassa egyptiläisessä reliefissä³⁹. Piirtokirjoituksessa kuvatun sorvin käyttöön on tarvittu kaksi henkilöä, joista toinen liikuttaa jousella sorvia ja toinen muotoilee terällä astiaa.⁴⁰ Mashhadasta, Iranista on löytynyt työpaja, jossa kalkkikiviastioita valmistetaan edelleen jousisorvilla, jota käyttää vain yksi henkilö. Sorvi on puurakennelman päällä maassa ja sitä käytetään istuen, niin että sorvia voi liikuttaa ja kiveä muokata samanaikaisesti. Magenin mukaan Hizmasta löytyneiden astioiden ydinten perusteella, käytetty sorvi on ollut vastaavanlainen kuin Iranissa käytettävä.⁴¹

Ennen sorvaamisen aloittamista kalkkikivenpala on karkeasti muotoiltu, jotta se pyörii tasaisesti sorvissa. Tämän jälkeen kivi on kiinnitetty sorviin. Tasapainotettua ja kiinnitettyä kalkkikiven palaa sorviin on alettu muokkaamaan metallisella terällä⁴². Ensin astian ulkokuori muotoiltiin ja sen jälkeen aloitettiin sisäosan muokkaaminen.⁴³

Sorvilla pystyttiin valmistamaan kaksi kulhoa sisäkkäin samasta palasta. Ison kulhon sisäosa oli pienemmän kulhon kokoinen. Erotusprosessi ei tosin aina onnistunut, mikä on nähtävissä rikkoutuneista toisista astioista.⁴⁴ Kahden astian valmistaminen samanaikaisesti olisi lähes mahdotonta kaivertamalla, koska tällöin sisäosan materiaalista tulee vain murskaa. Sisemmissä astioissa on kaareutuvat reunat ja tasainen pohja, joko suora tai muotoiltu reunus. Kulhon sisäpohjaan jää merkkejä ytimen poistamisesta. Tämän tyyppin kulhoja on löydetty kaikista luolista. Hizmasta löytyneet keskeneräiset kulhot ovat jääneet valmistuksen eri

---

³⁷ Magen 2002, 20.

³⁸ Magen 2002, 18.

³⁹ Magen 2002, 120, kuva 4.6.

⁴⁰ Magen 2002, 118, 120.

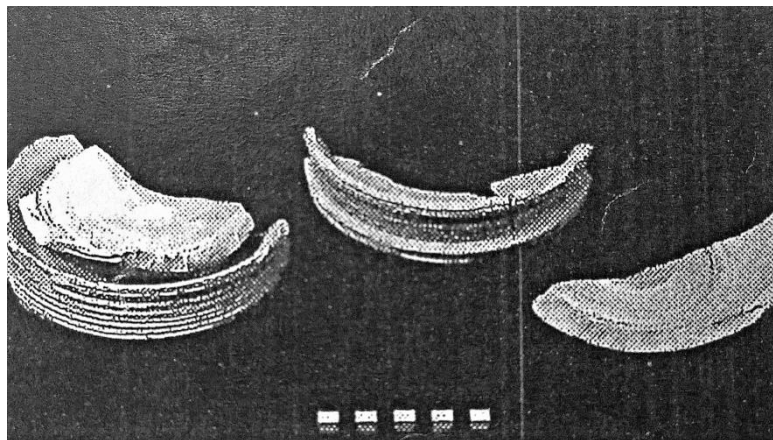
⁴¹ Magen 2002, 126–127.

⁴² Hizmasta on löydetty metallisia teriä, joita on käytetty käsintehtyjen kahvojen porauksessa ja sorvauksessa, Magen 2002, 62, kuva 2.63.

⁴³ Magen 2002, 127.

⁴⁴ Kuva 3.

valmistusvaiheisiin, vain yhdessä kulhossa on merkkejä lopullisesta viimeistelystä.⁴⁵

Kuva 3, sisäkkäin valmistetut astiat Hizmasta. Magen 200, 20.

Galileasta on löydetty mukeja, joiden valmistuksessa on yhdistetty sekä kaivertamista että sorvin käyttöä. Sisäosa mukista poistettiin sorvilla, mutta ulkopuoli on tehty käsin taltalla.⁴⁶ Tämä valmistustekniikka on lähes tuntematon Juudean alueella, Hizmasta on löydetty vain muutamia fragmentteja astioista, joiden valmistukseen on käytetty sekä talttaa että sorvia.⁴⁷

Isojen krateereiden valmistaminen jousisorvilla on mahdotonta. Kivi painaa jo niin paljon, ja mitä isommasta massasta on kyse, sitä tarkempaa ja haastavampaa tasapainottaminen pienellä sorvilla olisi.

Isompia astioita ja esineitä on todennäköisesti valmistettu isolla ja kehittyneemmällä sorvilla. Tästä sorvista ei ole jäänyt suoraan aineistoa, mutta ison sorvin käytön voi hyvin päätellä isojen krateereiden työstöjäljestä. Pidemmälle kehittyntä sorvia käytettiin isojen astioiden valmistuksessa, kuten tarjottimien, kraatteri-maljojen ja pyöreiden pöytien. Aikaisemmin ei oletettu, että Hizmassa olisi valmistettu näin isoja esineitä. Myöhemmissä kaivauksissa on kuitenkin löydetty useita fragmentteja, jotka viittaavat myös isojen astioiden valmistukseen pienten astioiden ohella.⁴⁸

Astioiden lisäksi kalkkikivistä on valmistettu paljon korkkeja ja kansia. Korkeista osa on valmistettu astioiden ytimistä sorvilla.⁴⁹

---

⁴⁵ Magen 2002, 20.

⁴⁶ Kuva 2.

⁴⁷ Magen 2002, 118.

⁴⁸ Magen 2002, 18.

⁴⁹ Mgen 2002, 76.

Kuva 4 Kraateri-maljoja Juutalaiskorttelin kaivauksilta. Kuva, Magen 2002. Plate 13.

Isojen louhosten ja työpajojen lisäksi kalkkikiviastioita on valmistettu myös paikallisesti. Nämä asiat on valmistettu joko käsin kaivertamalla tai pientä jousisorvia käyttäen. Astioiden ytimiä on löydetty Capernaumista, Sepphoriksesta ja Nabrateinista. Näistä kaupungeista ei ole löydetty omaa louhosta tai työpajoja.⁵⁰ Sepphoris on kuitenkin näkömatkan päässä Einot Amitain louhokselta ja Reinan työpajasta. Pehmeästä kalkista pienten astioiden valmistaminen on suhteellisen yksinkertaista, joten astioiden paikallinen valmistaminen on varmasti ollut aivan mahdollista. Kuitenkaan samanlaisesta tehotuotannosta ei ole näillä alueilla merkkejä. On kuitenkin otettava huomioon, että astiasta jäänyt ydin, ei kerro mitään astian ulkoreunoista. Ja taas käsin kaivertamisesta ei jää aineistoa jäljelle.

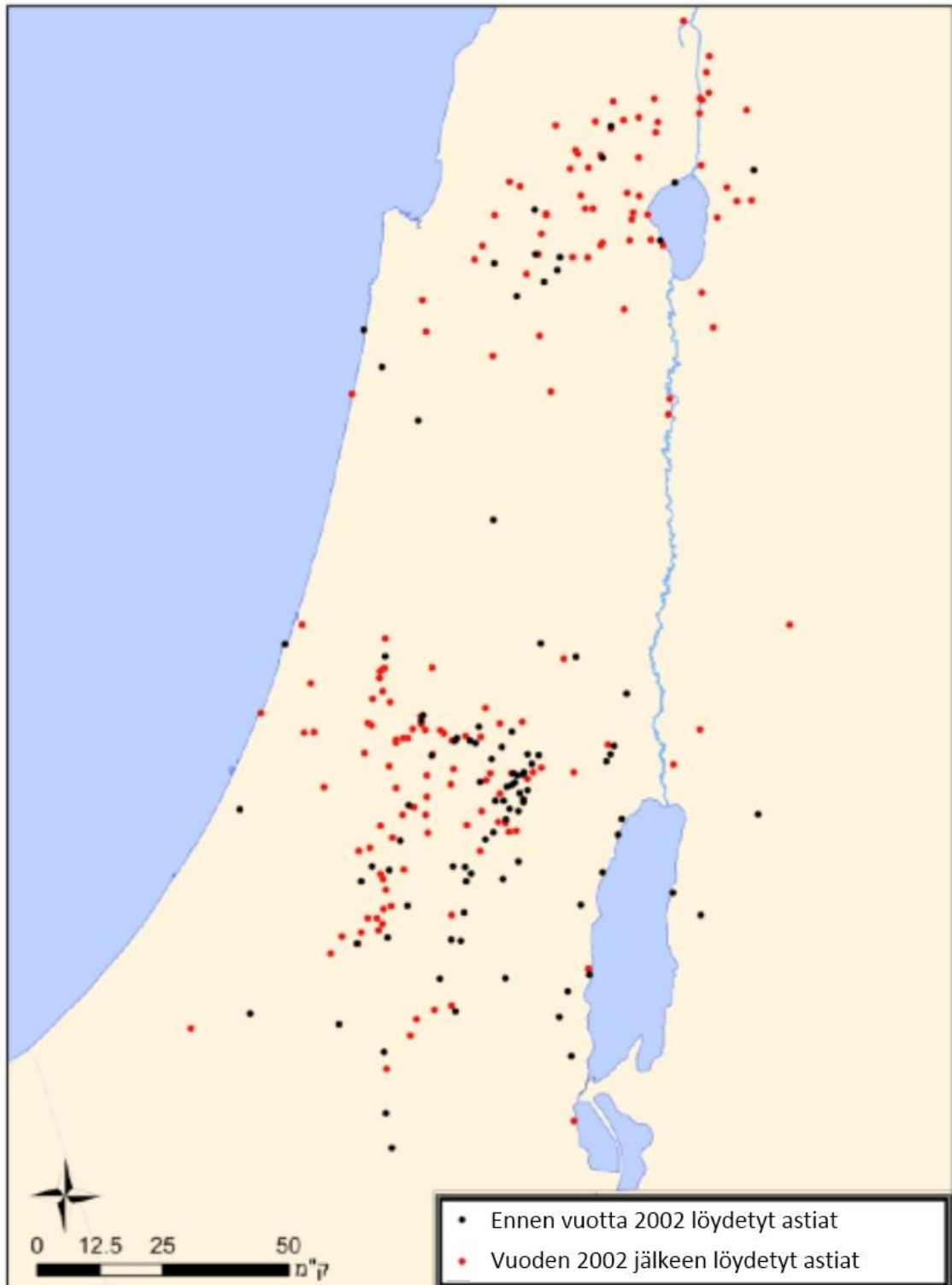
---

⁵⁰ Reed 200, 391.

2.3. Kalkkikiviastioiden levinneisyys ja löytökontekstit

Roomalaisajalta on löydetty huomattava määrä kalkkikiviastioita ja niiden fragmentteja. Yonatan Adler on väitöskirjassaan tehnyt levinneisyyskartan, johon on merkattuna roomalaisajalta Palestiinasta löytyneet kalkkikiviastiat ja niiden fragmentit. Kartasta näkyy hyvin, miten laajalta alueelta astioita on löydetty. Kartasta ei kuitenkaan käy ilmi löydettyjen astioiden määrä tai laatu.

Kuva 5 Kartassa on merkittyinä kalkkikiviastialöydöt ennen vuotta 2011. Eri värit havainnollistavat vuoden 2002 jälkeen tehtyjen löytöjen suurta määrää, varsinkin Galileassa. Kuva, Adler 2011.

2.3.1. Kalkkiviastioiden löytökontekstit

Arkeologisilta kaivauksilta löydetty kalkkiviastiat on usein löydetty sekalaisesta kontekstista ja niiden alkuperäisestä käyttötarkoituksesta on harvoin viitteitä. Suurin osa materiaalista on löydetty osana täytekerrosta (fill), irtomaakasasta (dump), kivisortumasta (stone collapse) tai niiden löytökonteksti on epämääräinen. Esimerkiksi Sepphoriksen kaivausraportissa ei mainita katalogissa lainkaan fragmenttien löytökonteksteja.⁵¹

Daavidin kaupungin kaivausraportissa on kuvailtuna löytökontekstit, mutta katalogin 128:sta fragmentista vain kuuden fragmentin konteksti kertoo esineen löytyneen lattialta tai kadulta. Yksi fragmentti on löytynyt kaivosta. Fragmenttien määrä ilman kontekstia ei lopulta kerro kuin fragmenttien määrän, astioiden käytöstä ei voi juuri sanoa mitään. Daavidin kaupungista on löydetty fragmentteja hyvin erilaisista kalkkiviesineistä. Sepphoriksessa taas suurimman ryhmän (15 fragmenttia) muodostaa isojen krateereiden fragmentit, mukien fragmentteja Sepphoriksesta on löytynyt vain 11. Khirbet Qumraniltakin on löytynyt pääasiassa vain isojen krateereiden fragmentteja ja korppeja.

Ainoa poikkeus löytökontekstin puolesta on Jerusalemin juutalaiskorttelin Burnt House, joka on tuhoutunut yhdellä kertaa ja roomalaisajan asutuserrostuma on ”sinetöitynyt” romahtaneen talon alle. Koska Burn House on ainoa konteksti, jossa kalkkiviastioita on löydetty suljetusta kontekstista, esittelen kaivauskohteen seuraavaksi.

2.3.2. Burnt House

Burnt House on Jerusalemin vanhan kaupungin juutalaiskorttelista löydetty todennäköisesti asutuskäytössä olleen talon raunio, jossa on ollut neljä huonetta, keittiö, sisäpiha ja porrastettu allas. Talo sijaitsee Juutalaiskorttelien kaivausten alueella B ja siitä on määritelty neljä eri löytökerrostumaa (*stratum*). Burnt House ja sen löydöt kuuluvat toiseen löytökerrostumaan, joka ajoitetaan ensimmäiselle vuosisadalle.⁵² Talo on tuhoutunut tulipalossa, minkä seurauksena roomalaisajan kerrostuma on säilynyt hyvin. Ennen arkeologisten kaivausten aloittamista alueella työskenneltiin puskutraktoreilla, minkä johdosta roomalaisajan jälkeiset löydöt

---

⁵¹ Reed 2018, 757–758.

⁵² Ensimmäinen löytökerrostuma on ajoitettu bysantilaisajasta ottomaaneihin (n.500–1500 jaa.), toinen kerrostuma on talon rauniot ensimmäisellä vuosisadalla, kolmas kerrostuma on hellenistiseltä ajalta 100 eaa. ja neljäs kerrostuma ajoitetaan rautakausi II (n. 700–500 eaa.). Geva 2010, 10.

ovat vähäisiä. Puskutraktoreiden käytöstä johtuen ei myöskään voida varmasti sanoa, monta kerrosta talossa on ollut.⁵³

Kaivauskohde on merkittävä kalkkikiviastioiden tutkimukselle, koska se on tuhoutunut tulipalossa ja suuri osa esineistä on löydetty niiden alkuperäiseltä käyttökontekstistaan eli *in situ*. Roomalaisajan kerrostuma on säilynyt hyvin ja kaivaus on tähän mennessä ainoa, jossa kalkkikiviesineitä on löydetty näin hyvin säilyneinä ja niiden alkuperäisestä käyttökontekstistaan. Kuten edellä on mainittu, suuri osa muiden kaivausten kalkkikiviastialöydöistä on peräisin erilaisista täyterrostumista tai muista epämääräisistä löytökonteksteista.

Koska Burnt House on ainoa hyvin säilynyt löytökonteksti, jossa kalkkikiviastioita on merkittävä määrä, niin sen kautta on pyritty tekemään yleistyksiä kalkkikiviastioiden käytöstä ja suhteesta juutalaisuuteen. Burnt Housista on löytynyt 24 painoa, joista yhdessä lukee arameaksi קתרום [ד]⁵⁴ suomennettuna ”Qatroksen pojan”. Tämän kirjoituksen perusteella paikka on identifioitu papillisen Qatroksen perheen taloksi. Qatroksen klaani ja talo mainitaan Toseftassa (*Menahot* 13:21)⁵⁵ ja Babylonian Talmudissa (*Pesahim 57a*) papillisena perheenä.⁵⁶ Tässä kuitenkin tulee ottaa taas huomioon Toseftan ja Babylonian talmudin kirjoitusajankohdan etäisyys talon oletettuun tuhoutumisajankohtaan.

Joshua Schwartz on kirjoittanut Burnt Housen kaivausraporttiin artikkelin Qatroksesta sekä siitä, mitä painon löytyminen kertoo talossa asuneesta perheestä. Schwartz pohtii painon ja rabbiinisen kirjallisuuden pohjalta, onko talossa myyty temppeleissä pyhitettyä ruokaa vai suitsukkeita. Kumpakaan ei voida arkeologisten löytöjen perusteella osoittaa, joten Schwartz joutuu pohjaamaan argumenttinsa kirjallisten lähteiden varaan. Hän selvästi näkee rabbiinisen kirjallisuuden antavan tietoa historiallisista tapahtumista ensimmäisellä vuosisadalla ja sovittaa siihen Burnt Housen löydöt.⁵⁷ Kirjallisiin lähteisiin tukeutuessaan Schwartzin argumentoinnissa on kehäpäätelmän vaara.

Jerusalemista on löydetty roomalaisaikaisen talon rauniot, josta on löytynyt paino. Ja siinä on inskriptio ”kuuluu Qathroksen pojalle”. Vähintään parisataa vuotta myöhemmässä kirjallisuudessa puhutaan kriittiseen sävyyn papillisesta

---

⁵³ Geva 2010, 1, 10.

⁵⁴ Ronny Reich on esittänyt, että teksti voidaan rekonstruoida myös monikoksi. Läpiviittaus Schwartz 2010, 308.

⁵⁵ Tähän viite toseftaan, heti kun löydän siitä käännöksen. Nyt läpiviittaus Gevan kautta.

⁵⁶ Geva 2010, 177. Schwartz 2010, 308.

⁵⁷ Schwartz 2010, 308, 314.

Qathroksen huoneesta tai perheestä. Schwartz ja monet muut tutkijat⁵⁸ olettavat painon kuuluneen juuri tämän papillisen perheen jäsenelle, joten talossa on asunut temppelein papistoon kuuluva ”Qathroksen poika”. Tästä johtuen on pitänyt päätellä mitä temppelepappi tekee painolla ja vastaukseksi ehdotetaan suitsukkeiden tai pyhitettyjen ruokien myymistä lisätulojen saamiseksi.⁵⁹ Ja, koska kyseessä on ollut papin talo, tutkijat ovat tulkinneet, että sieltä löytyneillä esineillä on oltava joku uskonnollinen funktio.⁶⁰

Ottamatta kantaa siihen, että asuiko talossa papillinen perhe vai ei, voidaan hyvin todeta talon olleen asutuskäytössä. Kaivauksista löytynyt suuri määrä astioita, kolikoita, painoja ja muita esineitä viittaa myös varakkaaseen omistajaan. Esimerkiksi osa kiviastioista on hyvin viimeistelyä yläluokan tavaroita⁶¹. Talon koko myös viittaa siihen, että sen omistaja on kuulunut yläluokkaan.

Burnt Housen kaivauksista on löydetty huomattava määrä erilaisia kiviesineitä. Basalttisia jauhinalustoja on löydetty yhteensä kymmenen kappaletta ja jauhinkiviä eri puolilta taloa.

Basalttisten käyttöesineiden lisäksi talosta on löydetty myös huomattava määrä kalkkikivestä valmistettuja astioita. Löydettyjen kalkkikiviastioiden typologia on harvinaisen laaja. Kaksikahvaisia ja keskenään erikokoisia mukeja on löydetty yhteensä yhdeksän, joista osa on kaatonokallisia. Lisäksi talosta on löydetty kalkkikivimukien fragmentteja ja Gevan mukaan mukeja olisi ainakin 13.⁶² Mukit on löydetty eripuolilta taloa samoista huoneista kuin muitakin kiviesineitä on löydetty.⁶³

---

⁵⁸ Esimerkiksi Geva, Reich, Avigad, Zuckelmanden ja Magen.

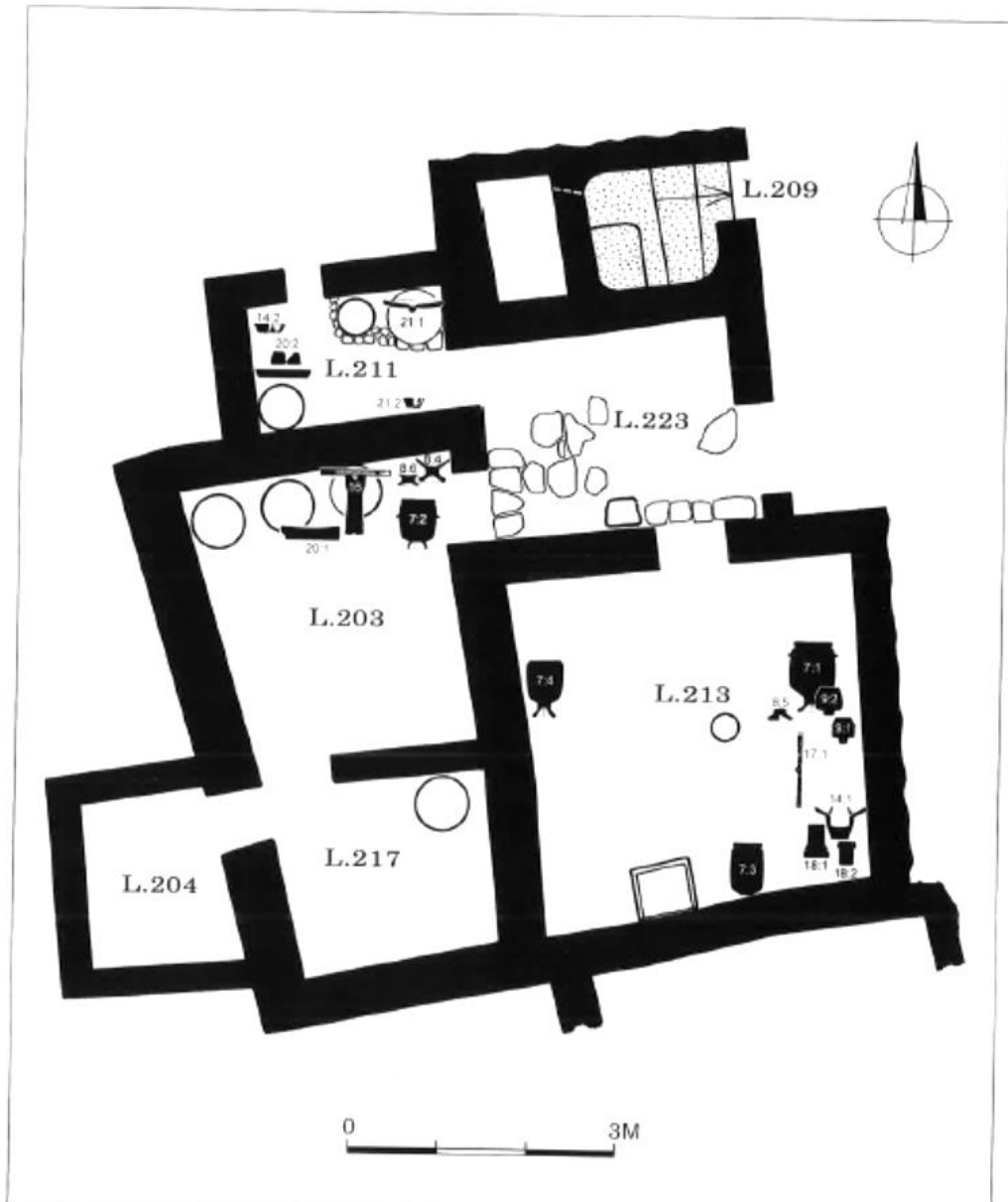
⁵⁹ Schwartz 2010, 316.

⁶⁰ Uskon, että tämän kaltainen lähteiden on ohjannut koko kalkkikiviastioiden tutkimusta.

⁶¹ Esimerkiksi pienet osastolliset rasiat ja koristeelliset tarjottimet. Geva 2010. Plate 5.6.

⁶² Geva 2010, 162

⁶³ Geva 2010, kuvat 5.1, 5.2 ja 5.3.

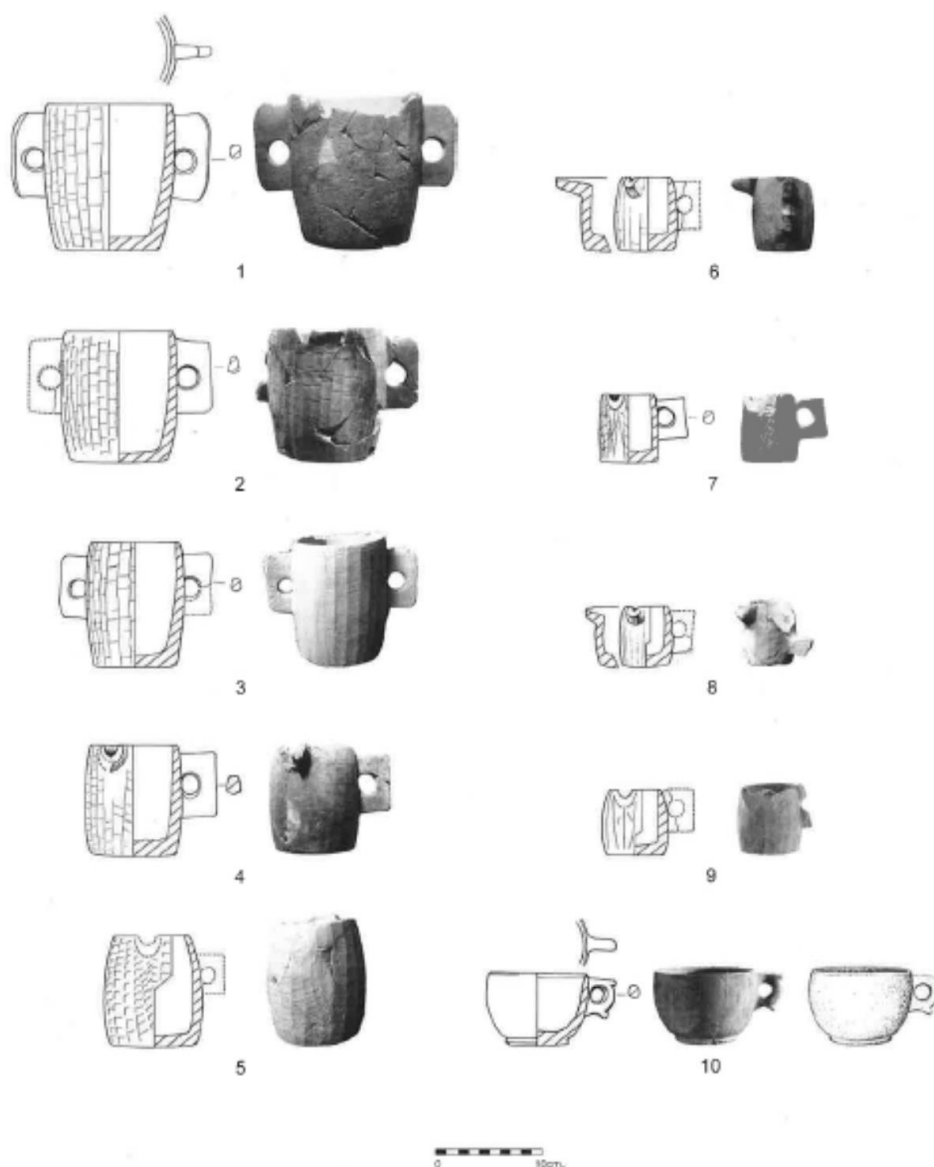

Kuva 6. Burnt House ja astioiden paikat in situ. Geva 2010, 168.

Burnt Housesta löytyneet mikit muodostavat yhtenäisen typologisen ryhmän. Ne ovat kaikki käsin kaiverrettuja, tynnyrinmallisia ja tasapohjaisia, joissa on nelikulmaiset kahvat, joiden keskellä on sorvilla tehty ympyränmuotoinen reikä. Mukien reunat ovat paksuudeltaan noin 1 cm ja niiden korkeus vaihtelee 13,8 cm ja 5,8 cm välillä. Mukien pinnalla näkyy taltalla pystysuunnassa tehtyjä viimeistelyjälkiä, mutta kahvat on viimeisteltu sileiksi. Kolmen suurinta mukia on yläreunasta tasaisia, tai ainakaan niissä ei ole jälkiä kaatonokasta. Pienemmissä mukeissa on jokaisessa kaatonokka ja vain yksi kahva.

Mukien lisäksi Burnt Housesta on löytynyt hyvin viimeisteltu kuppi, jossa on yksi kahva. Kuppi muistuttaa malliltaan kahvikuppia ja on selvästi erilainen kuin

edellä kuvatut mukit. Gevan mukaan se on kalkkikivestä valmistettu yksikahvainen versio hellenistisestä *skyphos*- kulhosta, jotka yleensä valmistettiin keramiikasta tai pronssista. Kuppi on Gevan mukaan ollut juoma-astia, toisin kuin mukit. Samanlaista kalkkikivestä valmistettua ”kahvikuppia” ei ole löytynyt muualta.⁶⁴ Daavidin kaupungin kaivauksilta on löytynyt yksi pyöreän samanlaisen kahvan fragmentti, mutta ei kupin muita osia.⁶⁵

Kuva 7. Kuva 2. Geva 2010. Plate 5.4. s.191. Mukit 1–9 ja ”kahvikuppi”

Isot kraterimaljat muodostavat suuren osan Burt Housen kalkkikiviasialöydöistä. Kraterimaljat olivat yläluokan astioita. Suuret ja usein reunoilta koristellut maljat vaativat tarkkaa työtä ja ison sorvin taidokasta käyttöä.

⁶⁴ Geva 2010, 165.

⁶⁵ Cahill 1992, 214, kuva 21:2.

Niitä ei pystytty valmistamaan muualla kuin työpajoissa, jotka olivat lähellä louhoksia.⁶⁶ Yhden kraterin vaatima kalkkikiven pala on Jonathan Reedin mukaan painanut lähes 400 kg.⁶⁷ Suuri osa krateereista tai niiden fragmenteista on löydetty juuri Jerusalemin ympäristössä tehtyjen kaivauksien yhteydessä, joten niiden käyttö on yhdistetty vahvasti temppelelpalvelukseen ja Jerusalemin papilliseen yläluokkaan.⁶⁸ Löytyneiden fragmenttien perusteella Geva olettaa, että Burnt Housessa on ollut yhteensä kahdeksan isoa krateria ja kaksi pienempää ruukua.⁶⁹

Mukit ja isot ruukut yhdistetään vahvasti myöhäiseen toisen temppelelajan juutalaisuuteen, todennäköisesti koska näitä kahta esine tyyppiä on löydetty määrällisesti eniten eripuolilta palestiinan aluetta. Kivimukien kohdalla hämmennystä herättää myös se, ettei niille ole vastineita muista materiaaleista valmistetuissa astioissa. Isot ruukuille taas on paralleleja sekä keraamisissa että pronssisissa astioissa. Astioiden muoto mukailee vahvasti kreikkalais-roomalaista keraamista viininsekoitusmaljaa ja metallista *calyx* astiatyyppiä.⁷⁰ Isot kalkkivikrateerit on yhdistetty rabbiinisessa kirjallisuudessa mainittuihin *qalal*

Toinen harvinainen Burnt Housesta löytynyt esinetyyppi on tarjottimet. Kaksi kokonaista tarjotinta on löydetty huoneista L. 217. Tarjottimet ovat keskenään hyvin erilaisia: kaksi neliskulmaista ja yksi isompi pyöreä tarjotin. Toisen neliskulmainen tarjotin on säilynyt kokonaisena, eikä sitä täysin vastaavaa kiviesinettä ole löydetty muualta. Daavidin kaupungista on löydetty tarjottimen fragmentti, jossa on samankaltaisia piirteitä kahvoissa.⁷¹ Toinen neliskulmainen tarjotin on paljon fragmentaarisempi ja se on porattu täyteen pyöreitä reikiä, halkaisijaltaan 0,7cm. Gevan mukaan reiät on tehty tarjottimeen myöhemmin, kun se on rikkoutunut ja esinettä on käytetty uudelleen esimerkiksi siivilänä. Tarjotin on kuitenkin hyvin matala siiviläksi, joten sen myöhempi käyttötarkoitus jää hieman epäselväksi.⁷²

Kolmas erikoinen ja toisen Temppelelinaan harvinainen esineryhmä on kaksi pientä astiaa, toinen suorakaiteen muotoinen ja toinen pyöreä, jotka on jaettu

---

⁶⁶ Jerusalemin ympäristössä on louhittu kalkkikiveä ja Hizman louhos sekä työpaja on tästä parhaiten dokumentoitu esimerkki. Magen mukaan myös Jerusalemissa on ollut useita työpajoja, joissa astioita on valmistettu raakamateriaalista. Magen 2002.

⁶⁷ Reed 2003, 394.

⁶⁸ Regev 2000, 230.

⁶⁹ Geva 2010, 167. Liitteessä kuva 2 havainnollistaa astioiden löytöpaikat.

⁷⁰ Geva 2010, 167.

⁷¹ Cahill 1992, 214–215, kuva 21:4.

⁷² Geva 2010, 166.

eri osastoihin (*Compartmented Containers*). Samankaltaisia astioita on löydetty vain kaksi muista Jerusalemin alueen kaivauksista.⁷³

3. Tekstilähteet

Tässä kohdassa tarkastelen niitä kirjallisia lähteitä, joissa kerrotaan astioiden puhdistamisesta tai mainitaan kiviastiat. Erityisesti keskityn niihin teksteihin, joita tutkijat ovat käyttäneet perustellessaan roomalaisajalta löytyneiden kalkkikiviastioiden liittymistä juutalaisuuteen ja rituaaliseen puhtauteen. Olen myös käynyt läpi kaikki Vanhan testamentin sekä Qumranin tekstikohdat, joissa esiintyvät sanat astia פָּלִי ja kivi אֲבָן. Uudessa testamentissa Johanneksen evankeliumin kuvauksessa Kaanan häistä kerrotaan suurista kivisistä astioista, jotka liittyvät juutalaisten puhtauden harjoittamiseen. Mishnan kohdat olen valinnut aikaisemman tutkimuksen perusteella.⁷⁴

Kirjallisissa lähteissä on hyvin vähän mainintoja, jotka viittaavat kalkkikiviastioihin tai edes yleisesti kiviastioiden käyttöön rituaalisesti puhtaina astioina tai sisältöään epäpuhtaudelta suojaavina astioina. Astioiden erilaisten materiaalien puhtaudesta ei yleisestikään ole säilynyt kirjallista aineistoa. Leviticuksessa ja Numerissa käsitellään erilaisten materiaalien puhdistamista, kun ne tulevat epäpuhtaaksi. Näissä tekstikohdissa ei masoreettinen teksti tai Septuaginta mainitse lainkaan kivistä tehtyjä esineitä.

Vanhan testamentin ulkopuolisessa varhaisessa juutalaisesta kirjallisuudesta Qumranin tekstilöydöistä Tempelikäärössä ja Damaskon kirjassa käsitellään materiaalien ja välineiden puhdistamista kuoleman aiheuttaman epäpuhtauden yhteydessä.

Uudessa testamentissa viitataan puhdistautumisessa käytettyihin kiviastioihin vain Johanneksen evankeliumin (2:6) kertomuksessa Kaanan häistä. Käsittelen tekstit erillisinä, koska niiden syntykontekstit eroavat toisistaan niin merkittävästi, että niiden pohjalta ei ole mielekäästä luoda harmonista käsitystä kalkkikiviastioiden rituaalisesta puhtaudesta tai käytöstä.

Qumranin tekstejä ja rabbiinista kirjallisuutta on vertailtu keskenään, koska niiden on nähty edustavan erilaisia juutalaisuuden ja yhteisön muotoja. Hannah K. Harrington käsittelee väitöskirjassaan rabbiinisen juutalaisuuden ja Qumranin

---

⁷³ Geva 2010, 167.

⁷⁴ Zangenberg 2013, 552.

liikkeen suhtautumista puhtauteen ja epäpuhtauteen. Harrington näkee Qumranin liikkeen lahkona⁷⁵ ja rabbiinisen kirjallisuuden edustavan yleisempää farisealaisuudesta nousutta liikettä.⁷⁶ Väitöskirja on kuitenkin jo vuodelta 1992 ja molempien ryhmien kohdalla kuva näistä liikkeistä on huomattavasti muuttunut tutkimuksessa. Rabbiinisen kirjallisuuden ei nähdä enää edustavan varmasti farisealaisuutta ja Qumran tutkimuksessa ajatus suljetusta lahkosta erämaassa on murtumassa.⁷⁷ Tekstien kirjoitusajankohdissa on myös satojen vuosien ero, joka myös tekee niiden rinnastamisesta tai keskinäisestä vertailusta haastavaa. Yhteistä tässä työssä käyttämilleni teksteille on se, että ne molemmat tulkitsevat Leviticuksen puhtaussäädöksiä käytännössä.

3.1. Leviticus, Numeri ja Jesajan kirja

Pentateukista löytyvät puhtaussäädökset ovat pohjana juutalaiselle puhtaustraditiolle. Leviticuksessa ja Numerissa käsitellään erilaisia epäpuhtauden aiheuttajia sekä luetellaan epäpuhtaat eläimet, jotka eivät kelpaa syötäväksi. On siis olemassa lähtökohtaisesti epäpuhtaita ruokia tai eläimiä. Ihmisen puhtaus tai epäpuhtaus taas vaihtelee luonnollisesti ja liittyy kuolemaan sekä ruumiin eritteisiin kuten kuukautisvuotoon tai siemensyöksyyn. Epäpuhdas ihminen voi myös tartuttaa epäpuhtautta ympärillään oleviin ihmisiin sekä esineisiin. Kuollut ihminen on aina epäpuhdas ja levittää sitä ympärilleen. Tila, jossa on ollut kuollut ihminen, on epäpuhdas ennen kuin se puhdistetaan. Epäpuhtaus tarttuu myös astioihin ja niissä oleviin nesteisiin. (Num. 19:14–17)

Käsittelen tutkielmassani ne tekstikohdat jotka viittaavat astioiden puhtauteen tai puhdistamiseen. Alla listaan ne kaikki ne tekstikohdat Vanhasta testamentista, joita käytän. Tässä esitelmässä näkyvissä ovat vierekkäin masoreettinen teksti, Septuaginta ja vuoden 1933 suomenkielisen Vanhan testamentin käännös. Käytän vuoden 1933 raamatunkäännöstä, koska se vastaa sanatarkemmin hepreankielistä alkutekstiä. Septuagintan teksti seuraa Leviticuksen ja Numerin kohdalla hyvin masoreettista tekstiä ja Jesajan kirjan tekstin kohdalla olen kääntänyt merkittävät erot alaviitteeseen.

---

⁷⁵ Harrington käyttää johdonmukaisesti termiä *sectarians*

⁷⁶ Harrington 1992, .

⁷⁷ Tähän ei vielä löydy viitettä, tulossa.

<p>31 אֱלֹהֵי הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל־ הַשָּׂרֵץ כָּל־הַנִּגְעַע בָּהֶם בְּמַתְּחָה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב: 32 וְכָל־אֲשֶׁר־יִפְלֶעְלִיו מֵהֶם בְּמַתְּחָה יִטְמָא מִכָּל־כְּלֵי־עֵץ אֹ כֶגֶד אוֹ־עוֹר אֹ שֶׁק כָּל־כְּלֵי אֲשֶׁר־יִעָשֶׂה מְלֶאכֶה בָּהֶם בְּמַיִם יוֹבֵא וְטִמָּא עַד־הָעָרֶב וְטָהַר: 33 וְכָל־כְּלֵי־חָרָשׁ אֲשֶׁר־יִפֹּל מֵהֶם אֶל־תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֵתוֹ תִּשְׁבְּרוּ: 34 מִכָּל־הָאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מֵיָם יִטְמָא וְכָל־מִשְׁקָהּ אֲשֶׁר יִשְׁתָּהּ בְּכָל־כְּלֵי יִטְמָא:</p>	<p>31 ταῦτα ἀκάθαρτα ὑμῖν ἀπὸ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· πᾶς ὁ ἀπτόμενος αὐτῶν τεθνηκότων ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας. 32 καὶ πᾶν, ἐφ’ ὃ ἂν ἐπιπέσῃ ἀπ’ αὐτῶν τεθνηκότων αὐτῶν, ἀκάθαρτον ἔσται ἀπὸ παντὸς σκεύους ξυλίνου ἢ ἱματίου ἢ δέρματος ἢ σάκκου· πᾶν σκεῦος, ὃ ἐὰν ποιηθῆ ἔργον ἐν αὐτῷ, εἰς ὕδωρ βαφήσεται καὶ ἀκάθαρτον ἔσται ἕως ἑσπέρας καὶ καθαρὸν ἔσται. 33 καὶ πᾶν σκεῦος ὀστράκινον, εἰς ὃ ἐὰν πέσῃ ἀπὸ τούτων ἔνδον, ὅσα ἐὰν ἔνδον ᾦ, ἀκάθαρτα ἔσται, καὶ αὐτὸ συντριβήσεται. 34 καὶ πᾶν βρῶμα, ὃ ἔσθεται, εἰς ὃ ἐὰν ἐπέλθῃ ἐπ’ αὐτὸ ὕδωρ, ἀκάθαρτον ἔσται· καὶ πᾶν ποτόν, ὃ πίνεται ἐν παντὶ ἀγγείῳ, ἀκάθαρτον ἔσται.</p>	<p>31 Ne olkoot teille saastaiset kaikista pikkueläimistä; jokainen, joka niihin koskee, sittenkuin ne ovat kuolleet, olkoon saastainen iltaan asti. 32 Ja kaikki, minkä päälle joku niistä kuolleen putoaa, on saastaista, olipa se sitten puuastia tai vaatekappale tai nahka tai säkki tai mikä tahansa kalu, jota johonkin tarpeeseen käytetään. Se pantakoon veteen ja olkoon saastainen iltaan asti; sitten se on puhdas. 33 Ja jos joku niistä putoaa saviastiaan, on kaikki, mitä siinä on, saastaista, ja astia rikottakoon. 34 Kaikki ruoka, jota syödään, on saastaista, jos sen astian vettä tulee siihen; ja kaikki juoma, jota juodaan, on jokaisessa sellaisessa astiassa saastaista.</p>
---	---	--

<p>12 וְכָל־יִתְחַרְשׁ אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הֵזַב יִשְׁבַּר וְכָל־כְּלֵי־לֵץ יִשְׁטַף בְּמַיִם: 23 וְאִם עַל־הַמְּשָׁפָּב הוּא אֹ עַל־הַכְּלֵי אֲשֶׁר־הוּא יִשְׁבַּת־ עָלָיו בְּנִגְעוֹ־בּוֹ יִטְמָא עַד־ הָעָרֶב:</p>	<p>12 καὶ σκεῦος ὀστράκινον, οὗ ἂν ἄψηται ὁ γονορρυής, συντριβήσεται· καὶ σκεῦος ξύλινον νιφήσεται ὕδατι καὶ καθαρὸν ἔσται. 23 ἐὰν δὲ ἐν τῇ κοίτῃ αὐτῆς οὖσης ἢ ἐπὶ τοῦ σκεύους, οὗ ἐὰν καθίσῃ ἐπ’ αὐτῷ, ἐν τῷ ἄπτεισθαι αὐτὸν αὐτῆς, ἀκά-</p>	<p>12 Ja saviastia, johon vuotoa sairastava koskee, rikottakoon; mutta jokainen puuastia huuhdottakoon vedessä. 23 Ja jos joku koskee esineeseen, joka on hänen vuoteellaan tai istuimella, jolla hän on</p>
--	--	--

	θαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας.	istunut, olkoon saastainen iltaan asti.
--	---------------------------	---

Num. 19:14–15, 17

<p>14 אֵת הַתּוֹרָה אֲדָם כִּי- יָמוּת בְּאֵהָל כָּל-הַבָּא אֵל- הָאֵהָל וְכָל-אֲשֶׁר בְּאֵהָל יִטְמָא שְׂבָעַת יָמִים: 15 וְכָל כְּלֵי פְתוּחַ אֲשֶׁר אֵין-צָמִיד פְּתִיל עָלָיו טְמָא הוּא:</p> <p>17 וְלִקְחוּ לְטָמֵא מֵעֵפֶר שְׂרָפֶת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מִיַּם חַיִּים אֶל-כָּלִי:</p>	<p>14 καὶ οὗτος ὁ νόμος ἄνθρωπος ἐὰν ἀποθάνῃ ἐν οἰκίᾳ πᾶς ὁ εἰσπορευόμενος εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀκάθαρτα ἔσται ἑπτὰ ἡμέρας 15 καὶ πᾶν σκεῦος ἀνεωγμένον ὅσα οὐχὶ δεσμὸν καταδέδεται ἐπ’ αὐτῷ ἀκάθαρτά ἐστίν.</p> <p>17 καὶ λήμψονται τῷ ἀκαθάρτῳ ἀπὸ τῆς σποδιᾶς τῆς κατακεκαυμένης τοῦ ἀγνισμοῦ καὶ ἐκχεοῦσιν ἐπ’ αὐτὴν ὕδωρ ζῶν εἰς σκεῦος.</p>	<p>14Tämä on laki: Kun joku kuolee telttamajassa, niin jokainen, joka menee siihen majaan, ja jokainen, joka on siinä majassa, olkoon saastainen seitsemän päivää. 15 Ja jokainen avoin astia, johon ei ole peitettä sidottu, olkoon saastainen.</p> <p>17 Mutta näin saastunutta varten otettakoon poltetun syntiuhrin tuhkaa ja kaadettakoon sen päälle astiaan raikasta vettä.</p>
--	---	---

Num. 31:22–24

<p>22 אֵךְ אֶת-הַזָּהָב וְאֶת- הַכֶּסֶף אֶת-הַנְּחָשֶׁת אֶת- הַבַּרְזֵל אֶת-הַבְּדִיל וְאֶת- הַעֲפָרָת:</p> <p>23 כָּל-דְּבַר אֲשֶׁר- יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְשִׂיֵר אֵךְ בְּמִי נָדָה יִתְחַטָּא וְכָל אֲשֶׁר לֹא-יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמִים: 24 וְכַבֵּדְתֶם בְּגֵדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי י וְיִטְהַרְתֶּם וְאַחַר תִּבְאוּ אֵל- הַמִּקְדָּשׁ: פ</p>	<p>22 πλὴν τοῦ χρυσίου καὶ τοῦ ἀργυρίου καὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου καὶ μολίβου καὶ κασσιτέρου, 23 πᾶν πρᾶγμα, ὃ διελεύσεται ἐν πυρί, καὶ καθαρισθήσεται, ἀλλ’ ἢ τῷ ὕδατι τοῦ ἀγνισμοῦ ἀγνισθήσεται· καὶ πάντα, ὅσα ἐὰν μὴ διαπορεύηται διὰ πυρός, διελεύσεται δι’ ὕδατος. 24 καὶ πλυνεῖσθε τὰ ἱμάτια τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ καὶ καθαρισθήσεσθε καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν παρεμβολήν.</p>	<p>22 Vain kulta, hopea, vaski, rauta, tina ja lyijy, 23 kaikki, mikä tulta kestää, käyttäkää tulesa, niin se puhdistuu; puhdistettakoon se kuitenkin vielä puhdistusvedellä. Mutta mikä ei tulta kestä, käyttäkää se vedessä. 24 Ja peskää vaatteenne seitsemäntenä päivänä, niin te puhdistutte; ja sitten tulkaa leiriin."</p>
---	--	---

--	--	--

Jes. 66:20

<p>66 וְהָבִיאוּ אֶת-כָּל-אֲחֵיכֶם מִכָּל-הַגּוֹיִם מִנְּחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבַרְכָב וּבַצְבָּיִם וּבַפָּרָזִים וּבַכַּרְכֹּרוֹת עַל הָר קְדוֹשֵׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה כֹּאשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַמִּנְחָה בְּכָל־ טְהוֹר בַּיִת יְהוָה:</p>	<p>66 καὶ ἄξουσιν τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν δῶρον κυρίῳ μεθ' ἵππων καὶ ἀρμάτων ἐν λαμπήναις ἡμιόνων μετὰ σκιαδίων εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ εἶπεν κύριος ὡς ἂν ἐνέγκαισαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐμοὶ τὰς θυσίας αὐτῶν μετὰ ψαλμῶν εἰς τὸν οἶκον κυρίου</p>	<p>66 Ja he tuovat kaikki teidän veljenne kaikista kansoista uhrilahjana Herralle hevosilla, vaunuilla, kantotuoleilla, muuleilla ja ratsukameleilla minun pyhälle vuorelleni Jerusalemiin, sanoo Herra, niinkuin israelilaiset tuovat ruokauhrin puhtaassa astiassa Herran temppeleihin.</p>
---	---	---

epäpuhdas ennen kuin se puhdistetaan. Epäpuhtaus tarttuu myös astioihin ja niissä oleviin nesteisiin.

Toorasta löytyvät puhtaussäädökset ovat pohjana juutalaiselle puhtaustraditiolle. Leviticuksessa käsitellään erilaisia epäpuhtauden aiheuttajia sekä luetellaan epäpuhtaat eläimet, jotka eivät kelpaa syötäväksi. On siis olemassa lähtökohtaisesti epäpuhtaita ruokia tai eläimiä. Ihmisen puhtaus tai epäpuhtaus taas vaihtelee luonnollisesti ja liittyy lähinnä ruumiin eritteisiin kuten kuukautisvuotoon tai siemensyöksyyn. Epäpuhdas ihminen voi myös tartuttaa epäpuhtautta ympärillään oleviin ihmisiin sekä esineisiin. Kuollut ihminen on aina epäpuhdas ja levittää sitä ympärilleen. Tila, jossa on ollut kuollut ihminen, on Vanhassa testamentissa ei mainita kivistä valmistettuja astioita erityisesti, eikä mitään materiaalia kuvata epäpuhtautta hylkivänä. Leviticuksessa johdonmukaisesti käsketään puhdistamaan astiat, jotka ovat joutuneet kosketuksiin joko epäpuhtaan ihmisen tai eläimen raadon kanssa. Ainoana poikkeuksena mainitaan savesta valmistetut astiat, jotka pitää rikkoa jos ne saastuvat. Hepreankielinen astiaa tarkoittava sana כְּלִי saa myös muita merkityksiä, kuten ase tai esine. Leviticuksen

kuvaus ei siis koske pelkästään puusta tehtyä kulhoa vaan saattaa kuvata myös muiden esineiden puhdistamista.⁷⁸

Jos saastuneet astiat sisältävät nestettä, niiden sisältö saastuu myös. Ja jos astioita ei puhdisteta ne saastuttavat niihin laitettavan nesteen. Epäpuhtaassa astiassa ollut, siis saastunut neste, saastuttaa taas eteenpäin ruuan johon sitä käytetään. (Lev. Leviticuksen mukaan astiassa olevat kuivat jyvät eivät saastu, mutta jos ne on kasteltu niin silloin epäpuhtaus leviää. (Lev. 11:32–34)

Teksteissä, joissa mainitaan astioiden saastuminen, epäpuhtautta levittävät ihmiset, jotka ovat epäpuhtaassa tilassa, saastaisten eläinten raadot ja samalla tilassa kuollut ihminen. Epäpuhtaan ihmisen ja eläimen raadon kohdalla astian saastuminen vaatii sen koskettamista mutta kuolleen ihmisen kohdalla avoinna oleva astia saastuu jo, kun se on samassa tilassa. (Lev. 11:32–34, Num. 19:14–15). Epäpuhtaus siis leviää astioihin eri tilanteissa eri tavoin, tai Numerin ja Leviticuksen taustalla on erilainen käsitys astioiden saastumisesta. Oman tutkimukseni kannalta merkittävin tulos on, että kiviastioiden puhtaudesta, puhdistamisesta tai ominaisuudesta suojata sisältöään epäpuhtaudelta ei ole mainintoja.

Leviticuksessa ohjeistetaan puhdistamaan saastunut (puinen) astia upottamalla se veteen, kun taas Numerissa astia, joka on samassa talossa kuolleen ihmisen takia saastunut, voidaan puhdistaa laittamalla ensin siihen poltetun syntiuhrin tuhkaa ja kaatamalla päälle virtaavaa vettä. (Lev. 11:32, 15:12, Num. 19:17)

Temppelissä käytetyistä astioista on hyvin vähän mainintoja. Lev. 14:50, Jes. 66:20. Leviticuksessa mainitaan savinen astia ja Jesajassa kerrotaan, että Israelin pojat tuovat uhrinsa puhtaissa astioissa. Jesajan kirjoittaja ei kuitenkaan tarkemmin selitä, mitä näiden astioiden puhtaus tarkoittaa.

Yhteenvetona Leviticuksen ja Numerin puhtaussäädöksistä voidaan todeta, että puhtaus ei ole pysyvä tila ja epäpuhtaaksi tulleet ihmiset tai esineet tulee puhdistaa. Eli puhtauden tila oli tavoiteltava ja epäpuhtautta tuli välttää, vaikka se oli mahdotonta. Astioiden kohdalla näin vähäisestä materiaalista huolimatta johtopäätös on se, että astian materiaali vaikuttaa siihen onko se puhdistettavissa vai ei. Puhdistamisen tapa vaihtelee jo Tooran sisällä. Onko Leviticuksen ja Numerin taustalla erilaiset traditiot astioiden puhdistamiseen vai johtuuko

---

⁷⁸ Milgram 1988,

Numerissa kuvattu tuhkan käyttäminen siitä, että kuolleen ihmisen saastuttama astia vaatii erilaisen puhdistustavan?

Jesajan kirjan lopussa kuvataan Herran tuomiosta selvinneiden ihmisten toimintaa. Kansa on joutunut muiden kansojen valtaan ja maantieteellisesti eri suuntiin. Lopputuloksena kuitenkin pelastuneet kokoontuvat Temppeleihin kiittämään Jumalaa ja uhraamaan hänelle. Kyseisessä tekstissä masoreettinen teksti ja Septuaginta eroavat huomattavasti. Kun hepreankielinen tekstissä mainitaan puhtaissa astioissa uhraamisen, niin Septuagintassa uhraaminen tapahtuu psalmien kautta.⁷⁹ Jos masoreettinen teksti on varhaisempi, niin silloin kääntäjä ei ole kääntänyt oikein tai taustalla on eri *vorlage*. Jos tilanne taas on toisin päin ja Septuaginta edustaa varhaisempaa lukutapaa, niin masoreettisessa tekstissä on tehty todennäköisesti puhtautta korostava korjaus. Hepreankieliseen tekstiin tehty korjaus tuntuu epätodennäköisemmältä, koska jos puhtautta haluttaisiin korostaa niin ”puhtaassa astiassa” olisi voinut hyvin lisätä psalmien rinnalle, eikä psalmien kanssa ylistyksen poistolle ole mitään syytä.

3.2. Qumranin tekstit

Tempelikäärö 11QT XLIX 5 – 19⁸⁰

ואדם כי ימות בעריכמה כול	5	5 Kun joku teidän kaupungeissanne kuolee, tulee koko se talo, jossa kuollut kuoli, epäpuhtaaksi 6 seitsemän päivän ajaksi. Kaikki, mitä talossa on ja kaikki, mitä taloon tuodaan, tulee epäpuhtaaksi 7 seitsemän päivän ajaksi. Kaikki ruoka, jonka päälle on tapana vuodattaa ne[st]että, tulee epäpuhtaaksi; kaikki kostutetut ruoka-aineet 8 tulevat epäpuhtaiksi. Saviastiat tulevat epäpuhtaiksi, ja kaikki mitä niissä on, on kaikille puhtaille 9 epäpuhdasta. Avonaiset (saviastiat) tulevat epäpuhtaiksi jokaiselle israelilaiselle, (samoin) kaikki ne nestettä sisältävät ruokatarpeet 10 mitä niissä on.
בית אשר ימות בו המת יטמא	6	11 Sen jälkeen kun kuollut on viety talosta, on talo pyyhittävä kaikista 12 öljy-, viini-
שבעת ימים כול אשר בבית	6	
וכול הבא אל הבית יטמא	7	
שבעת ימים וכול אוכל אשר	7	
יוצק עליו מ[י]ם יטמא כול המושקה	8	
יטמא וכלי חרש יטמאו וכול	8	
אשר בהמה לכול איש טהור	9	
יטמא והפתוחים יטמאו לכול	9	
אדם מישראל כול המושקה	10	
אשר בהמה	10	
vacat	11	
וביום אשר יוציאו ממנו את	11	
המת יכבדו את הבית מכול	12	
תגאולת שמן ויין ולחת מים	12	
קרקעו וקירותיו ודלתותיו יגרודו		

⁷⁹Jakeen lopun εἶπεν κύριος ὡς ἂν ἐνέγκαισαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐμοὶ τὰς θυσίας αὐτῶν μετὰ ψαλμῶν εἰς τὸν οἶκον κυρίου vapaa käänös olisi ”Herra sanoi: Ne Jerusalemin pojat jotka tarjosivat minulle nämä uhrin psalmien kanssa Herran talossa.”

⁸⁰ Suomenkielinen käänös Asko Kantola. Teoksesta Kuolleenmeren kirjakääröt – Kriittinen suomennusvalikoima, Sollamo&Pajunen 2017, 308.

ומנעוליו ומזוזותיו ואספיו ומשקופיו יכבסו במים ביום אשר יצא המת ממנו יטהרו את הבית ואת כול כליו רחים ומדוכה וכול כלי עץ ברזל ונחושת וכול כלים אשר יש להמה טהרה ובגדים ושקים ועורות יתכבסו והאדם כול אשר היה בבית וכול אשר בא אל הבית ירחץ במים ויכבס בגדיו ביום הראישון וביום השלישי יזו עליהמה מי נדה וירחצו ויכבסו סלמותמה ואת הכלים אשר בבית וביום השביעי <i>vacat</i>	13 14 15 16 17 18 19	ja nestetahroista. Sen lattia ja seinät sekä ovet on hangattava puhtaiksi 13 ja ovien lukot, ovenpielet, kynnykset ja kamanat on pestävä vedellä. Sen jälkeen kun 14 kuollut on viety sieltä, on talo puhdistettava. Samoin kaikki sen tavarat: käsimyllyt ja huhmareet, 15 kaikki puu-, rauta- ja pronssitavarat – kaikki puhdistettavissa olevat tavarat. 16 Kaikki kankaat, säkit ja nahat on pestävä. Jokaisen, joka on ollut talossa 17 tai käynyt siellä, on peseädyttävä vedessä ja pestävä vaatteensa ensimmäisenä päivänä. 18 Kolmantena päivänä heidät on pirskotettava puhdistusvedellä ja heidän on peseädyttävä ja pestävä vaatetuksensa 19 sekä talossa olleet tavarat.
---	--	--

Damaskon kirja 12:15–18⁸¹

15 עד הם חייהם כי הוא משפט בריאתם <i>vacat</i> וכל העצים והאבנים 16 והעפר אשר יגואלו בטמאת האדם לגאולי שמן בהם כפי 17 טמאתם יטמא הנ[ו]גע עם <i>vacat</i> וכל כלי {מסמר} מסמר או יתד בכותל 18 אשר יהיו עם המת בבית וטמאו בטמאת אחד כלי מעשה	15 16 17 18	15 Tämä on niiden luonnon vaatima käsäky. Kaikki puut, kivet 16 ja tomu, jotka ovat saastuneet epäpuhtaasta ihmisestä, ovat saastaisia kuten hän. 17 Se, joka koskettaa niitä, saastuu niiden saastuneisuuden mukaan. Kaikki astiat, naulat tai puutapit seinässä, 18 jotka ovat olleet kuolleen kanssa (samassa) talossa, saastuvat samalla tavalla kuin työkalut.
---	----------------------	--

Qumranilta löytyneissä teksteissä ei erikseen mainita kivisiä astioita tai niiden puhdistamista. Monet tekstit käsittelevät epäpuhtautta, sen leviämistä tai puhdistamista. Puhtaussäädösten pääosassa ovat kuitenkin ihmiset, eikä niinkään ympäröivät materiaalit. Damaskon kirjassa ja Tempelikäärössä käy kyllä ilmi, että epäpuhtaus tarttui myös esineisiin sekä materiaaleihin ja levisi niistä. Nämä esineet tulisi puhdistaa, mutta siitä syystä, etteivät ne levittäisi epäpuhtautta ihmiseen. Epäpuhtaassa tilassa oleva ihminen taas joutui erilleen muusta kuvatusta yhteisöstä, esimerkiksi sen ruokailuista tai rituaaleista ollessaan epäpuhtaana.

⁸¹ Suomenkielinen käännös Riitta Granroth. Teoksesta Kuolleenmeren kirjakääröt – Kriittinen suomennusvalikoima, Sollamo&Pajunen 2017, 73.

Kyseisissä teksteissä on nähtävissä niiden kytkökset Vanhan testamentin puhtausteksteihin, joissa puhtaus on edellytyksenä temppeliin menemiselle.

Työni kannalta mielenkiintoisinta Qumranilta löytyneiden tekstien osalta on, että niissä käsketään puhdistamaan myös kiviset esineet. Tempelikäärön käsky puhdistaa käsimmellyt ja huhmareet selvästi viittaa kiviseen esineeseen. Kyseessä ei todennäköisesti ole sen kaltainen kalkkikiviastia, joita käsittelen työssäni, mutta tekstistä yhden saa kuvan, miten toisen temppelin aikana tai ainakin kyseisen tekstin yleisön piirissä suhtauduttiin kiveen materiaalina.

3.3. Mishna

Kelim 10:1

<p>אלו כלים⁸² מצילים בצמיד פתילל קלי גללים קלי אבהים קלי אדמה קלי חרש קלי נתר ועצמות חנה שבים ועורה וקלי העץ הטהורין: מצילין בין מפיהם בין מצדדיהו בין וושבין על שוליהם בין ממין על צידדיהם: היו כפויים על פיהם מצילים כל שמתחיהם עד התהום רבי אליעזר מטמא ועל הכל מצילים חוץ מקלי חרש שאינו מציל אלא על האכלים ועל המשקין ועל קלי חרש:</p>	<p>Nämä astiat suojaavat (epäpuhtaudelta) kun niissä on tiivis kansi: Lanta-astiat, kiviastiat, maa-aineksesta valmistetut astiat, saviastiat ja karbonaattikideastiat, astiat jotka on tehty meressä elävien olentojen luista ja nahasta ja puiset astiat. Nämä ovat puhtaita. Ne antavat suojaa (kun kansi on) niiden päällä tai kyljessä. Astiat seisovat pystyssä tai kyljellään. (Jos) Ne on käännetty ylösalaisin ne antavat suojaa kaikelle pohjaan/syvimpään asti. Rabbi Eleazar epäpuhtaudesta: Kaikki astiat suojaavat paitsi saviset. Nämä suojaavat vain ruokaa, nesteitä ja saviastioita.</p>
--	--

Oholot 5:5

<p>היו קלי גללים קלי אבנים קלי אדמה הפל טהור: הנה קלי טהור לקודש ולחטאת הפל טהור ושהפל באמנין על החטאת מפני שהכלים טהורין וקלי חרש טהורין מצילים עם דפנות אהלים:</p>	<p>(Kun) on lanta-astiat, kiviastiat, ja maa-aineksesta valmistetut astia. Ne kaikki ovat puhtaita. (kun) on puhtaita astioita pyhälle ja puhdistamiselle ne kaikki (ovat) puhtaita. Ne kaikki on luotettavasti puhtaita. Koska astiat ovat puhtaita ja saviastiat ovat puhtaita ne antavat suojaa teltan seinän kanssa.</p>
---	--

Parah 5:5

<p>בכלי-הכלים מקדשין אפלו בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה ובכפינה מקדשין בה </p>	<p>Kaikissa astioissa he sekoittavat. Jopa lanta-astioilla, kiviastioilla ja maasta valmistetuilla astioilla</p>
---	--

⁸² sana קלי voidaan kääntää myös esimerkiksi sanoilla esine, tavara, kalu tai ase. Käännös ”astia” sopii kontekstiin, koska myöhemmin puhutaan kansista.

--	--

Yadayim 1:2

<p>בְּכֹל הַכֵּלִים נוֹתְנִין לַיָּדַיִם אֶפְלוּ בְּכֵלֵי גְלָלִים בְּכֵלֵי אֶבְנִים בְּכֵלֵי אֶדְמָה : וְאֵין נוֹתְנִין לַיָּדַיִם לֹא בְּדִפְהוֹת הַכֵּלִים וְלֹא בְּשׁוּלֵי הַמַּחֲצִץ וְלֹא בְּמַגִּיפַת הַחֵבֵית :</p>	<p>Kaikilla astioilla he kaatavat (vettä) käsille. Jopa lanta-astioilla, kiviastioilla ja maasta tehdyillä astioilla. Ja he eivät kaada käsilleen astian sivulla tai pohjalla, eivätkä pullon/viiniastian/kannun kannella.</p>
--	--

Mishnan osa *Tohorot* käsittelee puhtautta ja epäpuhtautta. Sen traktaateissa *Kelim*, *Oholot*, *Parah'* ja *Yadayim* listataan ne astiat ja materiaalit, jotka suojaavat sisältöään epäpuhtaudelta.

Kuten edellä on mainittu sana *kelim* merkitsee astiaa tai esinettä. Mishnan kontekstissa merkitys on selvemmin astia, koska siinä puhutaan *kelimin* sisällöstä ja kansista ja sanan ymmärtäminen aseena tai kaluna olisi epätodennäköinen. Koko traktaatti käsittelee nimensä mukaisesti erilaisten astioiden puhtautta, epäpuhtautta ja puhdistamista eri tilanteissa. Sen nähdään kuvaavan tannaattisen⁸³ ajan arkielämää ja usein traktaatin alkuosa nähdään Rabbi Yosen opetuksina. *Kelimistä* ei ole kirjoitettu Talmudia, vaan sen selitykset on kerätty erinäisistä Babylonialaisista traktaateista.⁸⁴

Oholot, suomeksi teltat, on *Kelimiä* monikerroksisempi teksti ja sen sisältö keskittyy kuolemasta tai kuolleen ruumiinosista seuraavaan epäpuhtauteen.⁸⁵

Kelim ja *Oholot* kuvaavat selkeästi säilytysastioita ja niiden sisällön säilymistä puhtaana. Teksteissä ei ole viitteitä mihinkään tiettyyn puhdistautumiseen liittyvään rituaaliin tai astioiden käyttöön ruokailun yhteydessä. Kannen käytöllä näyttää olevan suurempi merkitys kuin astioiden materiaalilla. Jos materiaali nähdään ratkaisevana epäpuhtauden välttämässä ja kivi lähtökohtaisesti suojaa epäpuhtaudelta, niin tulee sama tulkinta tehdä myös muiden listassa mainittujen materiaalien kohdalla. Yleistys tällöin olisi, että lanta ja savi ovat epäpuhtaudelta suojaavia materiaaleja. Tällaista johtopäätöstä en

⁸⁴Ehrman 2007, 69.

⁸⁵Goldgerg 2007, 394.

kuitenkaan ole löytänyt mistään, ja pidän hyvin epätodennäköisenä että tuore lanta tai märkä savi suojasivat epäpuhtaudelta.

Astialuettelo mainitaan ensimmäistä kertaa *Kelimissä* (10:1). *Kelimin* luettelo on pidempi kuin muissa traktaateissa ja siinä mainitaan myös mineraalisuolasta, kalannahasta ja -luista sekä muiden mereneläinten nahasta ja luista tehdyt astiat. Muissa traktaateissa mainitaan ainoastaan lannasta, kivistä ja polttamattomasta savesta valmistetut astiat. Merkille pantavaa on, että lyhyempi luettelo on järjestykseltään aivan sama kaikissa teksteissä ja *Yadayimia* lukuun ottamatta samassa muodossa. *Yadimissa* sanan ”astia” edellä on ן prepositio, koska teksti kuvaa veden kaatamista astiasta eikä itse astiaa.

Reedin mukaan kaikki kalkkikiviastiat, jotka muotonsa puolesta oli suunniteltu pitämään sisällään nestettä tai kaikkikivestä tehdyt astioiden kannet, liittyvät *Kelimin* tekstiin epäpuhtauden välttämiseksi.⁸⁶

3.4. Johanneksen evankeliumi

Joh. 2:6

ἦσαν δὲ ἐκεῖ λίθιναι ὑδρίαὶ ἕξ κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων κείμεναι, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς.	Siellä oli kuusi kivistä vesiastiaa juutalaisten puhtautta varten, jokainen sisälsi kaksi tai kolme mitallista. ⁸⁷
--	---

Johanneksen evankeliumin luvussa kaksi on kertomus Kaanan häistä, joiden aikana Jeesus muuttaa veden viiniksi suurissa kiviastioissa. Evankeliumin kuvauksen mukaan astioissa ei ole valmiiksi vettä, vaan ne täytetään ennen ihmetekoa. On huomionarvoista, että kirjoittaja painottaa astioiden olleen paikalla juuri juutalaisten puhtauskäytäntöjen vuoksi. Hän ei kuitenkaan tarkenna, minkälaiseen puhtauteen astioita käytettiin. Tekstin pohjalta voidaan joka tapauksessa olettaa, että kiviastioilla on ollut muitakin käyttötarkoituksia kuin juutalaisten puhtauteen liittyvät rituaalit; muutenhan tällainen tarkennus olisi ollut tarpeeton. Toisaalta astioiden liittäminen puhtauteen saattaa tarkoittaa joitain tiettyä astiatyyppiä, joka tällä viittauksella avautuu lukijalle.

Johanneksen evankeliumi on ainoa löytämäni tekstilähde, joka mainitsee kiviastiat osana juutalaisten harjoittamaa rituaalista puhtautta. Silti tekstin perusteella ei voida tehdä johtopäätöstä kalkkikiviastioiden suhteesta

⁸⁶Reed 2000, 44.

⁸⁷Tekijän käännös. Yksi mitallinen on tarkoittanut noin 40 l.

puhtauskäytäntöihin. Ensinnäkään emme voi sanoa liittyivätkö Kaanan häiden astiat yleisesti puhdistautumiseen vai tuliko juhla- tai hääkontekstissa olla isoja astioita puhdistautumista varten. Ei ole myöskään selvää, liitettiinkö juuri astioiden materiaali juutalaisten puhtaudenharjoittamiseen, vai kiinnitettiinkö huomiota ennemminkin niiden kokoon tai malliin.

Teksti myös herättää kysymyksen, miksi kiviastioiden käyttötarkoitusta on tarpeen kuvaila. Vai oliko kyseessä, tietty astianmalli joka avautui lukijalle viittauksella juutalaisten puhtauteen. Astioista kuvataan niiden materiaali, koko ja käyttötarkoitus. Puhdistamisen kohde jää myös epäselväksi, on mahdotonta sanoa, käytettiinkö näin isoa kiviastiaa ihmisen tai pienempien astioiden puhdistamiseen vai astian sisällön suojelemiseen epäpuhtaudelta.⁸⁸

Ronald Deinesin mukaan Johanneksen evankeliumin maininta kiviastioista on varhaisin todistus niiden merkityksestä juutalaisille puhtauskäytännöille.⁸⁹ Hän ei ota kantaa siihen minkä tyyppisestä astiasta evankeliumissa puhutaan. Oletan hänen yleistävän Johanneksen evankeliumin maininnan isojen vesiastioiden käytöstä puhdistautumisessa kaikkiin kiviastiatyyppeihin.

Johanneksen evankeliumi eroaa kolmesta edellisestä tekstilähteestä. Kyseessä ei ole juutalainen teksti, eikä pyri kuvaamaan kiviastioiden käyttöä juutalaisuuden sisällä. Evankeliumi ei myöskään ole sääntöteksti siinä missä edellä esitellyt tekstit. Se on osa narratiivia ja siinä kuvaillaan lukijoille Kaanan häiden ihmeteon olosuhteita.

Astioiden kuvaaminen korostaa lukijalle, miten suuresta määrästä viiniä Jeesuksen ihmeteossa oli kyse. Jokaisen talon tai pihan vakiovarustukseen on tuskin kuulunut kuutta tilavuudeltaan näin suurta kivistä astiaa. Niiden täyttäminen vedellä Jeesuksen käskystä on vaatinut veden kantamista 300 litraa. Kyseessä ei siis ollut mikään pieni operaatio ja evankeliumin kirjoittaja selvästi haluaa erikseen mainita millaisista määristä kertomuksessa on kyse.⁹⁰

Johtopäätöksiä tekstilähteistä

Yhteenvetona käsitellyistä teksteistä on ensimmäisenä todettava, että ne eivät sisällä yhtään mainintaa kalkkikiviastioista tai valkoisista kiviastioista. Tutkielmani kohteena olevat kalkkikiviastiat eroavat monella tapaa muista kiviastioista niiden

---

⁸⁸ Vuoden 1992 Suomen Kirkkoraamatun käännös on: ”juutalaisten tapojen mukaisia pesuja varten”. Tämä käännös antaa kuvan ihmisen tai esineen pesemisestä, ei niinkään siihen, että vesi tai viini pysyisi kiviastiassa rituaalisesti puhtaana.

⁸⁹ Deines 2014, 95.

⁹⁰ Haenchen 1984, 143.

materiaalin, typologian ja kestävyuden vuoksi. Varsinkin mittakupeiksi nimetyt astiat ovat hyvin erilaisia muihin roomalaisajan astioihin verrattuina, joten olisi todennäköistä, että niihin viitattaisiin eri termillä kuin vaikka basalttisiin astioihin.

Kaikissa kolmessa tekstilähteessä puhutaan hyvin erilaisesta astioiden käytöstä. Vanhan testamentin tekstit keskittyvät enemmän astian puhdistamiseen, kuin sen ominaisuuksiin. Puhtaaksi tekeminen on tärkeintä, ennen kuin Jumalaa voidaan lähestyä.

Teksteissä ei eritellä kiviesineiden laatua tai kivimateriaalia. Kiveä on käytetty yleisesti astioiden valmistusmateriaalina. Kalkkikiviastiat eroavat merkittävästi ominaisuuksiltaan kovemmista kivilaaduista, kuten basaltista valmistetuista astioista. Pehmeänä kivilaatuna kalkkikivestä ei ole valmistettu astioita, joiden tulee kestää kovaa käyttöä. Huokoisena materiaalina se ei myöskään pidä sisällään nestettä pitkiä aikoja, eikä siis sovellu kuin kuivan aineen säilyttämiseen. Tempelikäärö viittaa selvästi kivisiin jauhinkiviin ja mortteleihin, eikä tämä tekstikohta anna lisätietoa roomalaisajan kalkkikiviastioiden käytöstä.

Käyttämäni tekstilähteet ovat hyvin eri ajoilta ja erilaisista konteksteista eikä niiden keskinäinen vertailu ole täysin mahdollista. Myöskään näin toisistaan irrallisten tekstien avulla on mahdoton luoda yhtenäistä kuvaa siitä, miten roomalaisaikana käytettiin kalkkikiviastioita. Qumranin tekstit ovat ainoat ajanlaskuntaitteesta olevat tekstit. Koska vertailumateriaalia ei ole, ei voida sanoa edustavatko ne erilaista tulkintaa puhtaussäädöksistä. *Mishna* taas on kirjoitettu vasta 200-luvulla, jolloin kalkkikiviastiat ovat todennäköisesti jo poistuneet käytöstä.

4. Kalkkikiviastiat, roomalaisajan juutalaisuus ja rituaalinen puhtaus

Seuraavassa luvussa keskitytään tutkijoihin, jotka ovat julkaisseet näkemyksensä ensisijaisesti Jerusalemin kaivausten lähdeaineiston pohjalta, eli artikkelit ovat esimerkiksi kaivausraporteista. Jane Cahillin ja Ronny Reichin kohdalla olen keskittynyt etenkin siihen, miten paljon tietoa esineiden käytöstä arkeologian puitteissa voidaan saada. Tutkimushistorian tarkastelun taustalla on kaksi työni kannalta tärkeää kysymystä.

- 1) Missä vaiheessa kalkkikiviastioihin on yhdistetty ajatus puhtaudesta?
- 2) Onko astioiden puhtautta arvioitu uudelleen tutkimuksen edetessä?

4.1. Yleisiä huomiota tutkimushistoriasta

Kivistä valmistettuja esineitä ja astioita on löydetty aina. Käyttöesineiksi kivistä on valmistettu esimerkiksi aseita, työkaluja, jauhinkiviä ja erilaisia astioita. Kalkkikivistä valmistettuja esineitä ei yleensä ole säilynyt samanlaisia määriä kuin esimerkiksi basaltista tehtyjä. Ensimmäiset tutkijoiden huomiota herättäneet roomalaisajan kalkkikiviastiat on löydetty Jerusalemin vanhankaupungin juutalaiskorttelin kaivauksista. Ne ovat poikkeuksellisia verrattuna muiden aikakausien kiviesineisiin. Astioiden typologia on hyvin laaja ja ne muistuttavat puusta, savesta ja metallista valmistettuja astioita.⁹¹ Astioiden vakiintunut typologinen jaottelu perustuu niiden valmistusmenetelmään ja astian muotoon.⁹²

Kalkkikiviastioita on löydetty paljon myös Jerusalemin ulkopuolelta, mutta etenkin varhaisempi tutkimus korostaa astioiden yhteyttä temppeliin ja sitä kautta juutalaisuuteen. Kalkkikiviastioiden tutkimus on lähtenyt vahvasta oletuksesta ”juutalaiseen kontekstiin”. Vaikka kalkkikiviastioita on löytynyt ennen Jerusalemin kaivauksia, niihin ei ole kiinnitetty tutkimuksessa samalla tavalla huomiota, kuin myöhemmin. Esimerkiksi vuonna 1910 julkaistussa teoksessa *Talmudische Archäologie* ei ole yhtään mainintaa kalkkikiviastioista. Kalkkikivi mainitaan materiaalina ainoastaan sekoteaineena saven ja laastin kanssa.⁹³ Ensimmäinen julkaisu jossa käsitellään roomalaisajan kalkkivimukeja on Ben-Davidin artikkeli vuodelta 1969⁹⁴ Populaarissa teoksessa *Jerusalem Revealed*⁹⁵ on valokuva Burnt Housen kalkkikiviesineistä, mutta niitä ei yhdistetä sen enempää juutalaisuuteen tai rituaaliseen puhtauteen.

Roomalaisajan kalkkikiviastioista on julkaistu vain yksi monografia⁹⁶, johon kaikki tutkijat viittaavat. Teos ilmestyi englanniksi vuonna 2002, mutta Yitzhak Magen on julkaissut hepreaksi vuonna 1976 *The Stone Vessel Industry in the Second Temple Period in Jerusalem and a Traditional Workshop in Betlehem* -teoksen ja vuonna 1988 *The Stone Vessel Industry in Jerusalem during the Second Temple Period* -teoksen. Jälkimmäinen hepreankielinen julkaisu on lähes sama kuin 2002 englanniksi ilmestynyt.

Seuraavaksi esittelen julkaisujärjestyksessä merkittävimmät tutkimukset ja artikkelit kalkkikiviastioiden tutkimushistoriassa. Nämä julkaisut liittyvät kaikki

---

⁹¹ Magen 1978.

⁹² Typologian määrittelystä ovat vastanneet lähinnä Cahill 1992 ja Magen 1988/2002.

⁹³ Krauss 1910.

⁹⁴ Ben-David 1969.

⁹⁵ Krauss 1910, 18.

⁹⁶ Itzyhak Magen 2002

Jerusalemien alueen kaivauksiin, myöhempää tutkimusta käsittelevien roomalaisajan juutalaisuutta ja Galileaa käsittelevissä luvuissa.

4.1.1 Ben- David 1969

Ben- David käsittelee artikkelissaan *An Archaeological Solutions of Talmudic-Metrological Problem* vuodelta 1969, rabbiinisessa kirjallisuudessa esitettyjä mittoja ja arkeologisten löytöjen vastaavuutta niihin. Tämä artikkeli on varhaisin tutkimus, jonka olen löytänyt roomalaisajan kalkkikiviastioista. Ben-David ei ota artikkelissaan esille lainkaan rituaalista puhtautta vaan hän keskittyy rekonstruoimaan mittojen *se'a*, *qab* ja *log* vastaavuudet nykymitoissa. Hänen mukaansa kalkkikivimukit vastaisivat *log* mittaa ja astioiden kokojen vaihtelu selittäisi erot mittojen suuruuksissa eri alueilla ja kirjallisissa lähteissä.⁹⁷

Hänen tutkimuksensa mukaan kalkkikivestä valmistettuja kuppeja, joissa on yksi tai kaksi neliskulmaista kahvaa, on alettu yleisesti kutsua mittakuppeiksi (*measuring cups*). Ben-Davidin näkemys ei kuitenkaan ole saanut kovin suurta tukea ja tutkimuksesta on oikeastaan vakiintunut vain termi mittakuppi. Hänen käyttämänsä aineisto on hyvin suppeaa⁹⁸, eikä se riitä vakuuttamaan lukijaa astioiden laajasta käytöstä mittauksessa.⁹⁹

Ben-David esittää, että isommat ja tyypiltään yleisemmät kalkkikivestä tehdyt astiat ovat olleet tavallisia kotitalouksien käyttöesineitä, eivätkä liity mittaamiseen. Kysymykseen, miksi nämä yleiset astiat on valmistettu kivistä eikä poltetusta savesta Ben-David vastaa näin:

It has been suggested that it was because stone vessels did not become religiously 'impure' (*tuma'*), while pottery vessels were so susceptible and could thus be rendered unusable. Another likely reason was that these vessels had to be made exactly as possible, and the stone could be worked precisely, whereas pots could not be changed once they had been fired.¹⁰⁰

Ben-David siis tuntee teorian, että kiviastiat eivät ole alttiita epäpuhtaudelle. Valitettavasti hän ei viittaa kehenkään tutkijaan tai mihinkään tutkimukseen. Artikkelissa ei missään toisessa kohdassa oteta kantaa puhtauteen, joten Ben-David todennäköisesti ei näe sitä merkittävänä tekijänä omasta näkökulmastaan. Teoria kalkkikiviastioiden suorasta liittymisestä rituaaliseen puhtauteen ei siis välttämättä

---

⁹⁷ Ben-David 1969, 167–168.

⁹⁸ Ben-David 1969, 163. Taulukossa verrataan vain 14 eri astiaa Juudean alueelta.

⁹⁹ Magen 2002, 99.

¹⁰⁰ Ben-David 1969, 164.

ole ollut vakiintunut vielä tässä vaiheessa, koska Ben-David ei avaa tätä mainintaa sen enempää tai viittaa mihinkään. Hänen jälkimmäinen ehdotuksensa kiven käyttämisestä astioiden materiaalina perustuu valmiin kiviastian työstämähallisuuksiin poltettuun saviastiaan nähden. Jälkimmäinen näkemys ei kuitenkaan saa tukea arkeologian puolelta. Savesta tehtyjä ruukkuja ja niiden fragmentteja on löydetty moninkertainen määrä samoista konteksteista kuin kiviastioitakin.¹⁰¹ Tähän mennessä löydettyistä kalkkikiviastioista tai niiden fragmenteista ei ole käynyt ilmi, että astioita olisi muokattu vanhasta hajonneesta astiasta. Tietenkin tässäkin, tulee ottaa huomioon löytöjen fragmentaarisuus.

4.1.2. Magen 1978

Yitzhak Magenin tutkimukset ja julkaisut ovat hyvin merkittävässä osassa kalkkikiviastioiden tutkimushistoriaa. Hänen monografiansa¹⁰² on vasta vuodelta 2002, mutta se kokoaa yhteen hänen aikaisemmat artikkelinsa ja tutkimukset 1970-luvulta lähtien. Tieteellisten artikkeleiden lisäksi hän on julkaissut populaarissa teoksessa *Ancient Jerusalem Revealed*¹⁰³. Esittelen hänen julkaisujaan kronologisesti muiden tutkijoiden kanssa tutkimushistorian kokonaiskuvan luomiseksi.

Konferenssiesitelmäpaperissaan *The Stone Vessel Industry during the Second Temple Period and their Halakhic Implications* vuodelta 1978 Yitzhak Magen käsittelee lyhyesti Jerusalemin kaivausten yhteydessä löydettyjen kalkkikiviastioiden merkitystä kiviastioiden tutkimukselle. Magen esittää kysymyksen siitä, miksi kalkkikiviastioita alkoi löytyä ensimmäisellä vuosisadalla eaa. huomattavasti enemmän kuin aikaisemmin.

Three reasons are suggested: a) The availability of ample raw material in the Jerusalem area (especially east of the city). b) Improved mechanical methods such as the applications of the wood-turning

lathe to stone working, and the introduction of new processes for manufacture of large vessels. c) Religious needs. According Halakha stone is pure; therefore, in addition to their usefulness and beauty, stone vessel can be used without any fear of impureness, and therefore do not have to be destroyed as is the case with clay vessels.

---

¹⁰¹ Esimerkiksi Juutalaiskorttelin kaivauksien alueelta B (Burnt house) on löydetty huomattava määrä kalkkikivistä valmistettuja pöytäastioita, mutta myös saviruukun fragmentteja. Etsi viite!

¹⁰² Magen 2002

¹⁰³ Yigael Yadin 1976 ja Hillel Geva 2000.

Magen perustelee Halakhaa Mishnan jakeilla Kelim 10a, Parah 3b sekä Johanneksen evankeliumin kuvauksella Kaanan häistä.

This evidence and more indicate that the stone vessel industry during the Second Temple period reflects the Halakhicraelity of the period.

Nämä Magenin esittämät vastaukset tulevat toistumaan tutkimuksessa vielä vuosikymmeniä.

4.1.3. Cahill 1992

Jane Cahillin artikkeli on osa Daavidin kaupungin kaivausraporttien volyymin III.¹⁰⁴ Hän jakaa Daavidin kaupungin kalkkikiviastialöydöt kahteen osaan tekemiensä ajoitusten perusteella. Ensimmäinen osa käsittelee Persialaisajan lopun tai hellenistisen ajan alun esineitä ja toinen osa varhaisroomalaisen ajan esineitä. Cahill jaottelee molemmissa osioissa esineet niiden typologian ja valmistustavan mukaisesti.

Kiviesineitä on mahdotonta ajoittaa ilman ympäröivää kontekstia, koska kivessä ei ole ajoitettavaa polttojälkeä, vakiintunutta typologiaa eikä eri alueilta tulevan materiaalin tunnistaminen ole mahdollista tai hyödyllistä ajoittamisen kannalta. Cahill on käyttänyt ajoituksessaan lähinnä stratigrafian¹⁰⁵ mukaisia kerrostumia. Kyseisessä tapauksessa löytökontekstit ovat sekoittuneita ja esimerkiksi täyttömaana toimineen locuksen ajoitusta on hyvin haastava tehdä. Cahill on varhaisempien astioiden ajoituksessa hyvin epämääräinen ja löydöt ovat hyvin fragmentaarisia.¹⁰⁶ Kaikki fragmentit on löydetty sekalaisista konteksteista, eikä niiden ajoitus näytä edes tekijän puolesta olevan varmallalla pohjalla.

Rather, they were largely found in dumps, fills, and collapses that contained chronologically mixed cultural material dated on the basis of the latest pottery and other artifacts found within them. Although the 'mixed' loci producing these objects appear to range in date from Persian to Early Roman period, most are ascribed to the Hellenistic period.¹⁰⁷

Varhaisen roomalaisajan astioiden ajoituksessa Cahill kertoo tukeutuneensa Yitzhak Magenin tekemään typologiseen kartoitukseen. Cahillin mukaan hellenistisen tai persialaisajan astiat eroavat typologialtaan roomalaisaikaisista eikä

---

¹⁰⁴ Kaivaukset suoritettiin 1978–1985 ja kaivausten johtajana toimi Yigal Shiloh.

¹⁰⁵ Stratigrafialla tarkoitetaan eri kerrostumia, joita käytetään arkeologian menetelmänä eri löytöjen ajoittamisessa. Eri kerrokset ajoitetaan

¹⁰⁶ Cahill 1992, Fig. 14.

¹⁰⁷ Cahill 1992, 191.

näitä eri ajoituksen astioita yhdistä muu kuin sama materiaali.¹⁰⁸ Kuitenkin, kun otetaan huomioon edellä esitetyt ongelmat esineiden ajoittamisessa, niin Cahillin argumentointi pelkän typologian pohjalta ei ole kovin vakuuttavaa. Hellenistisen ja persialaisajan astioiden fragmentit ovat pieniä ja niiden määrä ei ole kovin suuri. Kaivausraportin taulukoiden ja kuvien mukaan ne eivät merkittävästi eroa roomalaisajalle ajoitetuista astioista.¹⁰⁹ Kalkkikiviastioita on työstetty roomalaisajalla sekä kaivertamalla että sorvilla. Näin ollen työstöjäljestä on mahdoton päätellä astioiden ajoittamista roomalaisajalle.¹¹⁰

Ronny Reich kritisoi Cahillin tekemää ajoitusta ja perustelee kritiikkiään esimerkiksi epämääräisillä löytökonteksteilla ja liian pitkälle tehdyillä tulkinnoilla.

These objects appear to represent the earliest phases of the stone vessel industry in Jerusalem. The date proposed by Cahill: Persian/Early Hellenistic period, or more precisely, the 4th–3rd centuries BCE (Cahill 1992: 197), does not lie within the chronological framework of the settlement on the Southwestern Hill: these periods are absent in this part of Jerusalem. Cahill had no stratigraphic “anchor” for her specimens as most had been dumped upon the eastern slope of the City of David. Her dating seems to me to be based more on intuition, as all she knew for certain was that they predated 70 CE, or better, were “pre- Herodian”.
111

Jane Cahill käsittelee kalkkikiviesineiden valmistusta sekä niihin käytettyjä työkaluja ja erikokoisia sorveja viittaamalla lähinnä Mageniin. Typologisessa kartoituksessa hän ilmoittaa olevansa Magenian tarkempi ja toteaa, että kalkkikiviastioiden typologioiden määrittely on kehittymätöntä.¹¹² Artikkelissa käsitellään myös kalkkikiviastialöytöjen levinneisyyttä¹¹³ ja kuvataan lyhyesti merkittävimmät löydöt Palestiinan alueella. Cahill viittaa Mageniin pohtiessaan astioiden käyttötarkoitusta ja ottaa esille astioiden uskonnollisen käytön ja ominaisuuden välttää epäpuhtautta. Hän ei kuitenkaan täysin seuraa Magenian ja esittääkin hyviä kysymyksiä liittyen astioiden käyttöön sekä peräänkuuluttaa tarkempaa tutkimusta esineiden käytön suhteesta historialliseen tilanteeseen. Cahill myös suhtautuu kriittisesti Magenian esittämiin tulkintoihin kalkkikiviastioiden

---

¹⁰⁸ Cahill 1992, 198. Magen on julkaissut monografiansa hepreaksi vuonna 1988. kts. Magen 2002.

¹⁰⁹ Cahill 1992, fig.14, valokuvat 108–119.

¹¹⁰ Cahill 1994, 190.

¹¹¹ Reich 2003, 265.

¹¹² Cahill 1992, 200–201, 218–225.

¹¹³ Tässä tulee huomioida artikkelin julkaisuvuosi 1992 ja se, että suurin osa Galilean alueen löydöistä on tehty sen jälkeen.

yksiselitteisestä juutalaisuudesta, puhtaudesta sekä löytökartoitusten käytöstä (*distribution maps*).¹¹⁴

4.1.4. Ronny Reich 2003¹¹⁵

Ronny Reichin artikkeli käsittelee Juutalaiskorttelin kalkkikiviastioita lähinnä alueilta A, W, ja X-2. Näiden alueiden kalkkikiviastialöydöistä mitkään eivät olleet löydettyäessä *in situ*. Hyvin säilyneitä ja alkuperäisellä paikallaan olleita esineitä on löydetty samojen kaivausten alueilta B¹¹⁶, F, M ja P.¹¹⁷ Kuitenkin Reichin raportin kalkkikiviesineiden fragmenteista suurin osa on löytynyt locuksista, joiden ajoittaminen on mahdollista.

Although most of the stone fragments were found in fills, some of these come from sealed loci (e. g., below and between Strata 4 and 5 floors of Area A), and are thus chronologically significant (Reich 2000). On other hand, other fragments, which were found in the foundation trenches of the medieval building of Stratum 1, are out of context and of limited archaeological value.¹¹⁸

Reich käsittelee kovasta kalkkikivestä tehtyjä asioita ja ottaa samalla kantaa Cahillin tekemään ajoitukseen Daavidin kaupungin samantyyllisistä fragmenteista.¹¹⁹ Kovemmasta kalkista on luonnollisesti tehty esineitä, jota kestävät myös enemmän käyttöä kuten, esimerkiksi mortteleita ja kulhoja. Kovemmasta kivistä ei myöskään pysty samalla tavalla työstämään yksityiskohtaisia ja koristeltuja astioita, kuin pehmeämmästä valkoisesta kalkkikivestä.¹²⁰ Astioiden ajoitus voi siis hyvinkin olla sama, ne vaan edustavat eri käyttötarkoitukseen tehtyjä esineitä.

Reich käsittelee löydetty kiviastiat niiden valmistustavan ja tyyppin mukaan. Isolla sorvilla tehtyjen astioiden yhteydessä hän käsittelee termiä *qalal*. Kyseistä termiä käytetään kuvaamaan isoja kraterimaljoja, joita on löydetty Jerusalemin alueelta huomattava määrä. Astian käyttötarkoituksesta on käyty tutkimuksessa paljon keskustelua, myös Reichin jälkeen. Magen on yhdistänyt nämä isot kraterit Mishnan traktaatin *Parah* 3.3 kuvaukseen, jossa temppeleissä toimitettuun syntiuhriin tarvitaan veden säilytysastiaa. Mitään mainintaa ei kuitenkaan ole siitä,

---

¹¹⁴ Cahill 1992, 232–234.

¹¹⁵ Jewish Quarter Excavations in the old city of Jerusalem. conducted by Nahman Avigad, 1969–1982. Volume II: The Finds from Areas A, W and X-2. Final report.

¹¹⁶ Alue B:n rakennus on nimeltään Burnt House ja se on tuhoutunut tulipalossa. Rakennuksesta on löydetty huomattava määrä hyvin viimeisteltyjä kalkkikivisiä astioita.

¹¹⁷ alueiden kaivausraportteja ei tällä hetkellä ole saatavilla Helsingissä, mutta on tilauksessa.

¹¹⁸ Reich 2003, 263.

¹¹⁹ Reich 2003, 264–265.

¹²⁰ Reich 2003, 264.

että näiden astioiden materiaali olisi kivi tai minkä muotoisia niiden tulee olla.¹²¹ Tulen palaamaan myöhemmin työssäni isoihin krateereihin, sekä niihin liitettyihin tulkintoihin. Erityisesti Galilean alueelta löydettyillä isoilla krateereilla ei todennäköisesti ole mitään tekemistä temppeleipalveluksen kanssa.

4.1.5. Magen 2002

Koska astiat ovat ensimmäistä kertaa nousseet mielenkiinnonkohteiksi juuri Jerusalemin kaivausten yhteydessä, on otettava huomioon tutkijoiden mahdolliset lähtökohdat ja motiivit. Mishnan ja halakhan yhdistäminen kiviesineisiin, on tapahtunut vasta Jerusalemin kaivausten yhteydessä, vaikka kivistä tehtyjä astioita on löydetty aina. Myös roomalaisajan kalkkikiviesineitä on löydetty kaivauksilta Jerusalemin ulkopuolelta aikaisemmin, esimerkiksi Capernaumista. Puhtauskysymykseen aletaan ottamaan kantaa selvästi vasta Yitzhak Magenin tutkimusten myötä.

Yitzhak Magenin teos *The Stone Vessel Industry in the Second Temple Period: Excavations at Hizma and the Jerusalem Temple Mount* on yksi viitatuimpia teoksia roomalaisajan kalkkikiviastioiden tutkimuksessa. Magen kokoaa teoksessaan yhteen Hizman kalkkikivilouhoksen kaivaukset, Jerusalemin vanhankaupungin kalkkikiviastialöydöt ja oman aikaisemman tutkimuksensa ja julkaisut aiheesta. Kuten edellä esitellyistä julkaisuista voi päätellä kalkkikiviastioihin liittyvä tutkimuskirjallisuus on usein kaivausraporttien artikkeleita tai lyhyitä mainintoja muihin aiheisiin liittyvissä julkaisuissa.

Olen käsitellyt tämän työn toisessa luvussa 2. *Arkeologinen aineisto* suuren osan Magenin kirjan alkuosasta. Magenin ensimmäiset neljä lukua liittyvät Hizman kaivauksiin ja siellä tehtyihin löytöihin sekä astioiden valmistusmenetelmiin. Kirjan luvussa viisi Magen käsittelee ossuaareja ja niiden valmistusta. Keskityn tässä osiossa Magenin tekemiin tulkintoihin niin tekstilähteistä kuin arkeologisesta aineistosta.

Magen aloittaa viittaamalla Toseftan kohtaan *Shabbat 1:14*. Sitaatti ”Purity broke out in Israel” on pohjana Magenin näkemykselle puhtauskäytäntöjen leviämisestä ja tiukkenemisestä koko silloisen Palestiinan alueelle. Hän ei kyseenalaista rabbiinisten tekstien käyttöä historiallista tilannetta kuvaavina

---

¹²¹ Reich 2003, 267.

lähteinä. Hän ei myöskään ota esille, että Toseftan kirjoitusajankohta on huomattavan paljon myöhempi kuin ajanjakso, jolloin kalkkikiviastioita käytettiin.

Magenin monografia¹²² on laajin yksittäinen teos, jossa kuvataan kalkkikiviastioita, niiden valmistusta ja suhdetta juutalaisuuteen. Lähes kaikki tutkijat viittaavat häneen. Vertaisarvioidun tutkimuksen lisäksi Magenin vaikutus näkyy tietokirjoissa ja yleisissä esityksissä roomalaisajan juutalaisuuden arkeologiasta rituaalisesta puhtaudesta.¹²³

4.1.6. Miller 2015

Stuart Miller käsittelee monografiassaan¹²⁴ tekstien ja arkeologisten löytöjen suhdetta toisiinsa tutkimuksessa. Hän nostaa ensimmäisen laajasti esille kysymykset liittyen tekstien kirjoitusajankohtiin suhteessa esineiden käyttöön sekä esimerkiksi Magenin mutkattoman tavan käyttää lähteitä yhdessä tietynlaisen historiankuvan vahvistamiseksi.

Millerin mukaan yritys tulkita kalkkikiviastialöytöjä rabbiinisten tekstien kautta on johtanut tarkoitukselliseen tulkintaan sekä tekstien, että materiaalisten löytöjen osalta. Oletukset riippuvuussuhteesta rituaalisen puhtauden ja temppeilikultin ja papiston välillä on myös värittänyt tutkimusta. Ei ainoastaan rituaalisen puhtauden tutkimuksen osalta vaan myös kiviastioiden tutkimuksen osalta. Miller tutkii kiviastioita rabbiinisen kirjallisuuden takana ja tarjoaa erilaista selitystä niiden levinneisyydelle myöhäisellä toisen Temppelein ajalla.¹²⁵ Esimerkiksi Mishnassa ja Talmudissa mainitaan kiviesineitä, joita käytettiin sekä profaaneihin ja rituaalisiin tarkoituksiin.¹²⁶ Rituaalisella käytöllä viitataan punaisen lehmän puhdistus rituaalissa käytettyihin astioihin toisen temppelein aikana.

Miller esittää kiviastioiden saastumista ei ole käsitelty erikseen rabbiinisena aikana ja varsinkaan ennen sitä. Numerin kohta on avoin tulkinnoille. Kuitenkin monet tutkijat ovat olettaneet, että Herodian Jerusalemista on löytynyt kiviastioita, koska ne ovat hylkineet epäpuhtautta. Qumranista löytyneet kiviastiat on myös tulkittu tämän oletuksen kautta: Qumranin yhteisö/lahko olisi käyttänyt

---

¹²² Magen 2002.

¹²³ Esimerkiksi *Ancient Jerusalem revealed*. Geva 1994.

¹²⁴ *At the Intersection of Text and Material Finds – Stepped Pool, Stone Vessel, and Ritual Purity Among the Jews of Roman Galilee*. Miller 2015.

¹²⁵ Miller 2015, 153 – 155.

¹²⁶ Viininpuristimet, ossuarit, uunit ja liedet, kylpyhuone- ja muut penkit ja aurinkokellot kuin myös kupit yms

kiviastiota, koska ovat olleet tarkkoja puhtaudesta. Tempelikäärössä (11QT 49:11) kuitenkin käsketään kuitenkin puhdistamaan myös kivistä tehdyt ”myllyt” ja morttelit muiden astioiden ohella kun ruumis on poistettu asumuksesta. Myös Damaskon kirja vahvistaa, että kivi oli yleisesti altis epäpuhtaudelle, ainakin joidenkin ryhmien (sectarians) mukaan.¹²⁷

Jo aikaisemmin vuonna 2010 Sturat Miller julkaisi artikkelin¹²⁸, jossa hän kritisoi liian yksioikoista suhtautumista historian lähteisiin. Suorien johtopäätösten tekeminen nykyään vallitsevat juutalaisuuden näkökulmasta sekä tarve löytää ns. etnisiä markkereita ohjaa tutkimusta epäluotettavaan suuntaan. Kalkkikiviastioiden tutkimuksessa hänen mielenkiintonsa kohdistuu suuresti tekstilähteisiin ja niiden taustoihin sekä arkeologian puolelta kalkkikiviastioiden laajaan tuotantoon ja levinneisyyteen.

5. Kalkkikiviastiat roomalaisajan Palestiinan juutalaisuuden tutkimuksessa

Roomalaisajan juutalaisuudesta on käyty paljon keskustelua eri tutkijoiden keskuudessa. Evankeliumeissa kuvataan erilaisia juutalaisia ryhmiä, esimerkiksi fariseukset, saddukeukset, leeviläiset ja papisto.¹²⁹ Josephus esittelee juutalaisista ryhmistä fariseukset, essealaiset, selootit ja saddukeukset teoksessaan Juutalaissodan historia.¹³⁰ Näiden antiikin lähteiden pohjalta myöhäinen toisen tempelin ajan juutalaisuus on nähty vahvasti erilaisiin ryhmiin jakautuneena.

E.P. Sanders julkaisi 1992 teorian ”yleisestä juutalaisuudesta” (Common Judaism) teoksessaan *Judaism: Practise an Belief*. Hänen mukaansa kaikilla juutalaisilla oli keskenään yhdistäviä tekijöitä enemmän kuin erottavia. Sanders esittää, että fariseukset eivät kontrolloineet Palestiinaa ja Mishna ei välttämättä kuvaa yleistä uskonnonharjoittamista. Sanders näkee farisealaisuuden rabbiinisuuden edeltäjänä ja siksi rinnastaa nämä liikkeet ja niitä kuvaavat lähteet toisiinsa. Toisin kuin aikaisemmat tutkijat esittävät, Sanders ei näe että ensimmäisen vuosisadan juutalaisuus olisi jakautunut ruohonjuuritasolla todella vahvasti.¹³¹

Sanders ei täysin kiistä etteikö erilaisia liikkeitä ja ryhmittymiä olisi ollut, mutta näkee niiden vaikuttaneen enemmän juutalaisuuden laitamilla. Yleisellä

---

¹²⁷ Miller 2015, 96–96.

¹²⁸ *Complex Common Judaism*, Miller 2010.

¹²⁹ Evankeliumi viitteet

¹³⁰ Josefus, *De bello Judaico libri vii*, 2.119-121.

¹³¹ Sanders 1992, 11.

juutalaisuudella tarkoitetaan niitä uskonnonharjoittamisen osa-alueita, jotka kaikki eri liikkeet hyväksyivät ja joita harjoitettiin koko väestön keskuudessa. Sandersin näkemys on saanut alusta alkaen laajaa kannatusta, ja tuonut paljon uutta keskusteluun roomalaisajan juutalaisuudesta. Se on kerännyt osakseen myös kritiikkiä, lähinnä niiden tutkijoiden keskuudessa, jotka näkevät farisealaisuuden olleen kansan keskuudessa hallitseva ryhmittymä.¹³²

Sanders ei käytä arkeologista aineistoa itse omassa tutkimuksessaan. Sandersin seuraajat Eric Myers ja Jurgen Zangenberg ovat tuoneet arkeologisia lähteitä yleisen juutalaisuuden tutkimukseen.¹³³ Laajalta alueelta löytyneet kiviastiat ovat yksi argumentti yhteisen uskonnonharjoittamisen puolesta. Kiviastioiden lisäksi porrastetut altaat, yksinkertaiset öljylamput sekä sikojen luiden puuttuminen heijastavat juutalaista asutusta, uskonnonharjoitusta ja elämäntapaa.

Ronald Deines ja James E. Strange esittävät farisaelaisen liikkeen olleen valtavirtaa Galileassa ensimmäisellä vuosisadalla. He yhdistävät kalkkikiviastiat farisealaisuuteen ja perustelevat liikkeen laajuutta astialöytöjen valossa. Samankaltaisia kalkkikiviastioita ei ole löytynyt muualta kreikkalais- roomalaisesta maailmasta, joten Deines tulkitsee niiden olleen ainoastaan juutalaisten käytössä.¹³⁴

James E. Strange esittelee artikkelissaan *Archeology and the Pharisees* kuusi farisealaisuudelle tyypillistä käytäntöä, joita hänen mukaansa arkeologiset löydöt tukevat. Hänen argumentaatioketjussaan 1) ruoka tarjoillaan pöydässä pienistä kiviastioista, 2) pöytäastiat upotetaan veteen isoihin kiviastioihin, 3) ihmiset umpttautuvat veteen miqve-altaisiin, 4) kädet pestään kivisillä mittakuppeilla, 5) uudelleenhautauskäytännön ja ossuaarit viittaavat pelastukseen ja kuolemanjälkeiseen elämään sekä 6) varhaisissa synagogissa toimivat ihmiset. Strange ei perustele tarkemmin näitä yhteyksiä, varsinkin pöytäastioiden upottaminen isoon kalkkikiviastiaan ei nouse arkeologisesta aineistosta. Hän viittaa Markuksen evankeliumin (7:3–4) Jeesuksen ja fariseusten väliseen kiistelyyn ruokailuun liittyvästä puhtaudesta,¹³⁵ jossa ei kuitenkaan mainita kalkkikiviastioiden käyttöä pöytäastioina tai ruoka-astioiden pesuastioina. Strangen mukaan poikkeuksen tekee kalkkikiviastioiden löytyminen Khirbet

---

¹³² Hakola 2013, 248; Zangenberg 2008, 176. Teoriaa ovat kritisoineet mm. Martin Hengel ja Ronald Deines, Jacob Neusner.

¹³³ Zangenberg 2008, 176.

¹³⁴ Deines, 2014, 93

¹³⁵ Mark. 7:3–4.

Qumranilta. Se osoittaa, etteivät ne olleet vain farisealaisen liikkeen käytössä. Hän ei tarkenna käsitystään Qumrania asuttaneista juutalaisista, mutta selvästi hän rajaa heidät farisealaisuuden ulkopuolelle.¹³⁶

Epäselväksi Strangen ja Deinesin tulkinnoissa jää se, miten kalkkikiviastiat liittyvät erityisesti farisealaisuuteen. Huomionarvoista on, että kalkkikiviastioiden kuulumista sekä yleiseen juutalaisuuteen että farisealaisuuteen perustellaan samoilla lähteillä.¹³⁷ Eri teorioiden erot liittyvätkin lähteitä enemmän siihen, millainen kuva eri tutkijoilla on juutalaisuudesta ajanlaskun taitteesta toisen vuosisadan puoleenväliin.

Eyal Regev käsittelee artikkelissaan *Non-priestly purity and its religious aspects*, maallikkojen harjoittamaa rituaalista puhtautta. Hän painottaa Temppelein ja papiston tärkeyttä juutalaisuudelle. Regev korostaa temppelein tuhon seurauksia Palestiinan alueen juutalaisten elämässä. Epäpuhtauden hän kuvailee tarttuvan ihmisestä ja asiasta toiseen kuin sähkön lailla. Epäpuhtautta on aina olemassa eikä kukaan tai mikään voi olla pysyvästi puhtauden tilassa. Regev painottaa, että varsinkin nesteiden pitäminen puhtaana oli haastavaa. Kalkkikiviastiat säilyttivät sisältönsä hänen mukaansa puhtaina, toisin kuin poltetut keraamiset astiat. Vaikka kalkkikiviastia olisi kosketuksissa epäpuhtaan nesteen kanssa, itse astia tai sitä käyttävä ihminen ei tullut epäpuhtaaksi.¹³⁸

Regev esittää, että Mishnan ja Toseftan mukaan papit käyttivät temppelipalveluksessa kiviastioita, hän ei kuitenkaan mainitse niitä tekstikohtia joissa olisi tämän suuntaisia käsityksiä. Jerusalemin temppelivuorella tehtyjen kaivauksien yhteydessä löydetty huomattavan suuri määrä kiviastioita tukee tätä oletusta. Regevin mukaan kaikki astiat eivät kuitenkaan vain olleet papiston käytössä, vaan hän tulee lopulta siihen tulokseen, ettei kalkkikiviastioiden käyttöä voida yhdistää vain pappeihin tai maallikkoihin. Suuret kraaterit hän yhdistää papistoon ja yläluokkaan, mutta pienempien kalkkikiviastioiden käyttö merkitsee tarvetta rituaalisen puhtauden harjoittamiseen myös papiston ulkopuolella.

---

¹³⁶ Strange 2007, 241–242 .

¹³⁷ Samoja argumentteja käyttää myös Andrea Berlin 2014, perustellessaan teoriaa Household judasimista.

¹³⁸ Regev 2000, 229–230

6. Johtopäätökset

Roomalaisajan kalkkikiviastioiden tutkimus pohjaa edelleen vahvasti

Kalkkikiviastioiden merkitys roomalaisajan juutalaisuudelle ei nouse lähdeaineistoissa selkeästi esille. Erityisesti kirjallisten lähteiden kohdalla, tarvittavaa analyysia ei usein ole tehty. Tutkimus on mennyt viime vuosina paljon eteenpäin ja uusia lähteitä erityisesti arkeologian puolella löytyy jatkuvasti.

Kalkkikiviastioiden kohdalla metodologiaan tulisi panostaa.

En lähtenyt tässä tutkielmassa ratkaisemaan kysymystä kalkkikiviastioiden käytöstä tai niiden rituaalisesta puhtaudesta. Lähteiden ja tutkimushistorian valossa tulen johtopäätökseen, että arkeologinen aineisto vaatisi huomattavan paljon parempaa dokumentointia ja tulkintaa omassa löytökontekstissaan, ennen kuin se yhdistetään erilaisiin näkemyksiin juutalaisuudesta roomalaisajan Palestiinassa. Myös laajempi kokeellinen arkeologia toisi uusia reunaehtoja esineiden mahdolliselle käytölle.

Kirjallisten lähteiden kohdalla monet tutkijat valikoivat rabbiinisesta tekstimateriaalista haluamansa perustellessaan näkemyksiään roomalaisajan juutalaisuudesta ja kiviesineiden käytöstä. Usein viitataan teksteihin, jotka on kirjoitettu huomattavasti esineiden käyttämisen jälkeen. Rabbiinisen kirjallisuuden kohdalla oppineisuuteni ei läheskään riittänyt arvioimaan tekstien käyttöä, mutta yllättävää oli huomata, etteivät tutkijat haastaa toisiaan tekstien kriittiseen lukutapaan.

Uudet avaukset kalkkikiviastioiden tutkimuksessa liittyvät mielestäni suurempaan metodologiseen keskusteluun kirjallisten lähteiden, arkeologisen aineiston tulkinnan ja oletetun historiallisen tilanteen yhteen liittämisestä. En aja takaa täysin minimalistista lähestymistapaa, mutta tällä hetkellä tarve nähdä yhtenäinen kuva lähteiden valossa tai niistä huolimatta ajaa esimerkiksi kunnollisten tietokantojen ja dokumentoinnin tarpeen ohi.

7. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet ja apuneuvot

Biblia Hebraica Stuttgartensia

Biblia Hebraica Stuttgartensia. Ediderunt K. Elliger et W. Rudolph et al. Editio secunda. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1983.

Mishna – Oholot

Beer, Georg, et al. Die Mischna: Text, Übersetzung Und Ausführliche Erklärung Mit Eingehenden Geschichtlichen Und Sprachlichen Einleitungen Und

Textkritischen Anhängen. 6. Seder, Toharot, 2. Traktat: Ohalot (Zelte). Berlin: de Gruyter, 1988.

Mishna – Kelim

Beer, Georg, et al. Die Mischna: Text, Übersetzung Und Ausführliche Erklärung Mit Eingehenden Geschichtlichen Und Sprachlichen Einleitungen Und Textkritischen Anhängen. 6. Seder, Toharot, 1. Traktat: Kelim (Gefässe). Berlin: de Gruyter, 1972.

Mishna – Parah

Beer, Georg, et al. Die Mischna: Text, Übersetzung Und Ausführliche Erklärung Mit Eingehenden Geschichtlichen Und Sprachlichen Einleitungen Und Textkritischen Anhängen. 6. Seder, Toharot, 4. Traktat: Para (Die Rote Kuh). Berlin: Töpelmann, 1964.

Mishna – Yadajim

Beer, Georg, et al. Die Mischna: Text, Übersetzung Und Ausführliche Erklärung Mit Eingehenden Geschichtlichen Und Sprachlichen Einleitungen Und Textkritischen Anhängen. 6. Seder, Toharot, 11. Traktat: Jadajim (Hände). Berlin: Töpelmann, 1956.

Jastrow

Jastrow, Marcus. A Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature, With an Index of Scriptural Quotations. New York: Judaica Press, 1996.

The Mishnah

The Mishnah. A New Translation by Jacob Neusner. New Haven: Yale University Press 1988.

Novum Testamentum

Novum Testamentum Graece post Eberhard et Erwin Nestle editione vicesima septima revisa communiter ediderunt Kurt Aland et al. 28. revidierte Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2012.

The Dead Sea Scrolls

Tov, Emmanuel. The Dead Sea Scrolls Electronic Library. Provo: Brigham Young University.

Septuaginta

Septuaginta Vetus Testamentum Graecum Auctoritate Academiae Scientiarum Göttingensis editum. Vol II,2. Leviticus. Edidit John William Wevers. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986.

Septuaginta Vetus Testamentum Graecum Auctoritate Academiae Scientiarum Göttingensis editum. Vol III,1. Numeri. Edidit John William Wevers. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1982.

Septuaginta Vetus Testamentum Graecum Auctoritate Academiae Scientiarum Göttingensis editum. Vol XIV. Isaias. Edidit Joseph Ziegler. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983.

Liddell, Henry George, P. G. W. Glare, and A. A. Thompson. Greek-English Lexicon: Revised Supplement. Rev. suppl. Oxford: Clarendon Press, 1996. Babylonian Talmud

Josephus

De bello Judaico libri vii. B. Niese, Flavii Iosephi opera, vol 6. Berlin; Weidman, 1895.

Kirjallisuus

Adler, Yonathan^[SEP]

2011 The Archaeology of Purity: Archaeological Evidence for the Observance of Ritual Purity in Erez-Israel from the Hasmonean Period until the End of the Talmudic Era (164 BCE – 400 CE). Ramat-Gan: Bar-Ilan University.

2013 Religion, Judaism: Purity in the Roman Period. The Oxford Encyclopedia of the Bible and Archaeology, vol.2, Ed. Daniel Master. Oxford: Oxford University Press. 240–249.

Amit, David&Seligman,Jon&Zilberbod Irina

2008 Stone Vessel Production Cave on the Eastern Slope of Mount Scopus, Jerusalem. Julkaisematon.

https://www.academia.edu/14953001/Stone_Vessel_Production_Caves_on_the_Eastern_Slope_of_Mount_Scopus_Jerusalem

Ben-David A.

1969 Ha-Middah ha-Yerushalmit – An Archaeological Solutions of a Talmudic- Metrological Problem. Israel Exploration Journal, ISSN 0021-2059 vol. 19, p. 158–169.

Cahill, Jane M.

1994 Chalk Vessel Assemblages of the Persian/Hellenistic and Early Roman Periods. Excavations at th City of David 1978–1985 Directed by Yigal Shiloh., Volume III Stratigraphical, Enviromental, and other reports. Ed. Alon de Groot & Donald T. Ariel. Qedem, Monographs of the Institute of Archaeology vol. 33. Jerusalem: The Institute of Archaeology the Hebrew University of Jerusalem.

Deines, Ronald

2014 Religious Practise an Religious Movements in Galilee: 100 BCE–200 CE. Galilee in the Late second Temple and Mishnaic Periods. Vol. 1. Toim. David A. Fiensy & James Riley Strange. Minneapolis: Fortress Press. 78–113.

Ehrman, Arnost Zvi

2007 Kelim. Encyclopaedia Judaica. Toim. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 12. Detroit: Macmillan Reference USA. 69.

Goldberg, Abraham

2007 Oholot. Encyclopaedia Judaica. Toim. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 15. Detroit: Macmillan Reference USA. 394.

- Granroth, Riitta
 2016 Damaskon kirja (CD). Qumranin tekstien käännöskokoelma. Toim. Raija Sollamo & Mika S. Pajunen. Helsinki: Gaudeamus.
- Geva, Hillel
 1994 Ancient Jerusalem Revealed. Jerusalem: Israel Exploration Society.
 2010 Stratigraphy and Architecture. Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem conducted by Nahman Avigad, 1969–1982. Volume IV: The Burnt House of Area B and Other Studies. Jerusalem: Israel Exploration Society.
- Haenchen, Ernst
 1984 A commentary on the Gospel of John Chapters 1–6. Ed. Robert W. Funk & Ulrich Busse. Philadelphia: Fortress Press.
- Hakola, Raimo
 2013 Jeesuksen ajan Galilea arkeologian valossa. Johdatus sosiaalitieteelliseen raamatuntutkimukseen. Toim. Petri Luomanen, Jutta Jokiranta ja Outi Lehtipuu. Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura. 241–257.
- Harrington, Hannah
 1993 The impurity systems of Qumran and the rabbis: biblical foundations. Atlanta: Scholars Press.
 2001 Holiness: Rabbinic Judaism and the Graeco-Roman world. Lontoo: Routledge.
- Jokiranta, Ruut & Kantola, Asko & Riska Magnus^[SEP]
 2016 Tempelikäärö (11QT). Qumranin tekstien käännöskokoelma. Toim. Raija Sollamo & Mika S. Pajunen. Helsinki: Gaudeamus.
- Kautonen, Saimi
 2014 Kalkkiviastiat ja roomalaisajan juutalaisuus – Arkeologiset ja kirjalliset lähteet. Eksegeetiikan kandidaatin tutkielma. (Kaisa-kirjasto)
- Krauss, Samuel
 1910 Talmudische Archäologie
- Magen, Yitzhak
 1978 The Stone Vessel Industry During the Second Temple Period and Their Halakhic Implications. Fifth Archaeological Conference in Israel. Jerusalem: Israel Exploration Society.
 1994 “Purity broke Out in Israel”: Stone vessels in the Late Second Temple period. Haifa: University of Haifa.
 2002 The Stone Vessel Industry in the Second Temple Period: Excavations at Hizma and the Jerusalem Temple Mount. Jerusalem: Judea and Samarian Publications.
- Magness, Jodi
 2011 Stone and dung, oil and spit: Jewish daily life in the time of Jesus. Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Co.

- Meyers, Eric M.
 2008 "Common Judaism" and the Common Judaism of Material Culture. Redefining First-Century Jewish and Christian Identities, Essays in Honor of Ed Parish Sanders. Toim. Udo H. Heschel, Chancey & Tatum. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 153–174.
- Milgrom, Jacob
 1991 Leviticus 1–16: A new Translation with Introduction and Commentary.
- Miller, Stuart
 1996 Hellenistic and Roman Sepphoris, The historical Evidence. Sepphoris in Galilee, Crosscurrence of Culture. toim
 2003 Some Observations on Stone Vessel Finds and Ritual Purity in Light of Talmudic Sources. toim. S. Alkier & J. K. Zangenberg, Zeichen aus Text und Stein. Studien auf dem Weg zu einer Archaeologie des Neuen Testaments. Tübingen: Francke, 402–419.
 2010 Stepped Pools, Stone Vessels, and other Identity Markers of "Complex Common Judaism". Journal for the Study of Judaism: In the Persian Hellenistic & Roman Period. Feb 2010 Vol. 41 Issue 2, 214–243.
 2015 At the Intersection of Text and Material Finds – Stepped Pools, Stone Vessels, and Ritual Purity Among the Jews of Roman Galilee. Journal of Ancient Judaism Supplements Vol. 16. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Neusner, Jacob
 1973 The Idea of Purity in Ancient Judaism. Leiden: E. J. Brill.
- Reed, Jonathan L.
 2000 Archaeology and the Galilean Jesus –A Re-examination of the Evidence. Trinity Press International: Harrisburg, Pennsylvania.^[L]_[SEP]
 2003 Stone Vessels and Gospel Texts: Purity and Socio-Economics in John 2. Zeichen aus Text und Stein. Studien auf dem Weg zu einer Archaeologie des Neuen Testaments. Toim. S. Alkier & J. K. Zangenberg. Tübingen: Francke. 381–401.
- Regev, Eyal
 2000 Non-priestly purity and its religious aspects according to the historical sources and archaeological findings, Purity and Holiness –The Heritage of Leviticus. Toim. Poorthuis & Schwartz. Boston: Brill.^[L]_[SEP]
 2006 Archaeology and the Mishnah's Halakhic Tradition: The case of stone vessels and ritual baths", The Mishnah in Contemporary Perspective. Toim. Neusner, Avery- Peck
- Reich, Ronny
 2003 Stone Vessels, Weights and Architectural Fragments. Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem volume II. Toim. Hillel Geva. Jerusalem: Israel Exploration Society.
 2007 Stone Mugs from Masada. Masada VIII. Toim. ---. Jerusalem: Israel Exploration Society.
- Sanders, E.P.

- 1992 Judaism Practise and Belief 63 BCE – 66 CE. Philadelphia: Trinity Press International.
- Schwartz, Joshua
2010 Bar Qatros and The Priestly Families of Jerusalem. Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem conducted by Nahman Avigad, 1969–1982. Volume IV: The Burnt House of Area B and Other Studies. Jerusalem: Israel Exploration Society.
- Strange, James F.
2007 Archaeology and the Pharisees. In Quest of the Historical Pharisees. Ed. Jacob Neusner & Bruce D. Chilton. Waco, Texas: Baylor University Press.
- Taipale, Ilkka
2010 Kivet ja mineraalit Suomen luonnossa. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava
- Zangenberg, Jürgen
2008 "Common Judaism and the Multidimensional Character of Material Culture", Redefining First-Century Jewish and Christian Identities, Essays in Honor of Ed Parish Sanders. Toim. Udo Heschel, Chancey & Tatum. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 175–193.
2013 Purity and the Forming Religious Traditions in the Ancient Mediterranean World and Ancient Judaism. Toim Christian Frevel ja Christophe Nihan. Leiden: Brill.

Liitteet

Liite 1

Kalliosta kiveksi, kivistä astiaksi – Einot Amitain kaivaukset ja kokeellisen arkeologian työpaja 2016

Osallistuin kesällä 2016 arkeologisiin kaivausiin Einot Amitaissa, Nasaret Illitin pohjoispuolella Galileassa. Kaivauksia johtivat Yonathan Adler Arielin yliopistosta sekä Dennis Mizzi Maltan yliopistosta. Kaivauksiin osallistui kahden viikon aikana Arielin yliopistosta noin 20 vapaaehtoista eri alojen opiskelijaa, Thomas Kazen

Tukholman teologisesta koulusta, numismaatikko Yoav Farhi sekä Jutta Jokiranta Helsingin yliopistosta.

Kyseessä oli Einot Amitain ensimmäiset laajemmat kaivaukset. Vuonna 2001 David Amit on tehnyt alueella pienen tutkimuskaivauksen, jolloin kalkkikivilouhoksen luolan suuaukko löydettiin. Laajemmat arkeologiset kaivaukset alueella on järjestetty kausina 2016-2017. Tämän jälkeen projekti on siirtynyt läheiseen Reinan kylään, josta on löytynyt kalkkikiviastioiden valmistuspaja.

Einot Amitaista on löydetty luola, jossa on louhittu kalkkikiveä sekä valmistettu astioita. Ennen kesän 2016 kaivauksia luolan katto oli poistettu koneellisesti.

Kaivausten yhteydessä järjestettiin kokeellisen arkeologian työpaja. Otimme Einot Amitaista kalkkikiven lohkaraita, joista lähdimme työstämään astioita. Lähdimme työstämään kalkkikiveä Yitzhak Magenin kuvaaman prosessin mukaisesti. Ensin liotimme kiven lohkaraita, sen jälkeen lähdimme muotoilemaan kivistä astiaa taltan ja vasaran avulla. Taltan ja vasaran käyttö oli haastavaa, sillä liotettu kalkkikivi hajosi hyvin helposti. Parhaaksi saatavilla olevista työvälineistä valikoitui noin 2 cm leveä terä. Pehmeää kalkkikiven muotoiluun ei tarvinnut vasaraa vaan työskentely vastasi enemmän puun vuolemista. Pitkään liotettuna kiveä pystyi muotoilemaan ilman työvälineitä.

Astian sisäosan kaivertaminen onnistui parhaiten kuperalla puunkaivertamiseen käytettävällä terällä. Suoralla terällä tai puukolla sai hyvin aikaan ulkoreunan pitkittäiset

Kun astia oli valmis, testasimme sitä juoma-astiana. Kun valmiiseen astiaan kaataa nestettä, siihen sekoittuu kalkkia ja kivi imee nestettä hieman itseensä. Joten, ainakaan tästä kivistä tehty astia ei hyvin sovellu juoma-astiaksi. Toisaalta, emme viimeistelleet astiaa esimerkiksi hankaamalla sitä kankaalla/nahalla tai öljyämällä sitä.

Merkittäviä tuloksia kokeellisesta työpajastamme mielestäni on kolme. 1) Kalkkikiveä ei ole tarvetta liottaa pitkiä aikoja ennen kuin sitä voi työstää. 2) Einot Amitaista louhittua pehmeää kalkkia on hyvin helppo työstää terällä myös pikkutarkasti. isoilla työkaluilla kivi taas halkeaa helposti. 3) Einot Amitain kalkkikivestä valmistettu astia ei sovellu veden pitkään säilyttämiseen tai juoma-astiaksi.